

SZENT NÉV, HÉBER GYÖKEREK

© dr. Szalai András, Apológia Kutatóközpont, www.apologia.hu (v.1. 2025.09.05.)

Az angolszász Sacred Name – azaz „Szent Név” – és Hebrew vagy Hebraic Roots – azaz „Héber Gyökerek” mozgalommal, illetve az általuk kiadott bibliákkal és tanaikkal hazánkban egészen a közelmúltig nem kellett foglalkozni. A szentneves irányzatok közül Jehova Tanúi és az *Új világ fordítás* régóta közismert, de más szentneves és hébergyökeres csoportok is megjelentek, mint az Erev Shabbat és a Yahuah Útja, illetve olyan szentneves Újszövetségek, mint a *B terv* (Aposztróf Kiadó, 2024) és a *Könyvről Könyvre Biblia* (Új Remény Alapítvány, 2021-).

Jehova Tanúival és bibliájukkal már sokan találkoztak, a többi csoporttal csak kevesen, főleg online. Az *Új világ fordítás* csak a Tanúk saját terjesztésében kapható, a *B terv* bármely könyvesboltban, a *Könyvről Könyvre Biblia* viszont még keresztény könyvesboltokban is. Angolul pedig minden elérhető online.

A jelenség történelmi-lelkiségi gyökereinek, nyelvészeti-teológiai tévedéseinek azért szükséges utána járni, mert

- bár a keresztény hit zsidó vallási, kulturális és nyelvészeti gyökerei iránti érdeklődés jogos és hasznos, ez a mozgalom a keresőt *félrevezeti*
- a mozgalom bibliáiban nem szakember számára nehezen megítélhető módon a valós adatok tévedésekkel és szándékos hamisítással *keverednek*
- maga a mozgalom *nehezen áttekinthetően sokszínű*, és a hasonlóságok miatt a messiási zsidó mozgalommal *könnyen összetéveszthető*
- tévedéseik fölösleges hitéleti *terheket*, identitásbeli *zavart* és a gyülekezetekben *szakadást* tudnak okozni – a cél tehát a megelőzés.

Tanulmányunk egy sorozat része: „Isten neve”; „Jézus neve”; „Messiási mozgalom”; „Messiási bibliák”; „Szentneves bibliák”; „Az Új világ fordítás”

1. A mozgalom eszmevilága

A 19. századi amerikai *millerrita* mozgalomból kinőtt „Szent Név” és „Héber Gyökerek” mozgalom egyazon teológiai-lelkiségi irányzat két ága vagy fázisa.

Dióhéjban, a mozgalom kulcsfogalmai a Név, a Tóra és Izráel. A mozgalom célja „helyreállítani” (1) az isteni Név (*JHVH*) *fonetikus használatát*, illetve (2) a Tóra „örök” és „mindenkire” érvényes *parancsainak megtartását* (értsd: a szombat mellett az évközi ünnepeket és a kóser étkezést), illetve „visszaadni” (3) a *nem zsidó* származású Jézus-hívők „*izraelita*” *identitását*. Szerintük erre azért van szükség, mert a kereszténység elgörögösödve „elpogányosodott”, ami látható történelmi zsidó- és törvényellenességében, pogány hitében (háromságtan), ünnepeiben (karácsony, húsvét) és bibliáiban (*JHVH* pótlása „Úr”-ral stb.).

Mint minden **restaurációs** mozgalom, ez is szélsőségre reagál, a maga ugyancsak szélsőséges módján. Tagsága *más egyházakból*, főleg karizmatikus és evangélikál gyülekezetekből tér át, és nyilván azért vonzó, mert valós igényeket is kielégít. A mozgalom az alábbi **valós teológiai és lelkiismereti problémákra** reagál:

- az egyik a keresztény felekezetekben elterjedt *helyettesítő teológia*, amely szerint Isten elvetette a zsidóságot és az egyházzal pótolta; ez egyrészt a zsidókkal szembeni történelmi bűnökhez vezetett, másrészt az egyházi kultúrában az Ószövetségtől, a zsidó vallás fogalmi és eszmei világától való eltávolodáshoz, félreértésekhez és általános ismerethiányhoz
- a mai *amerikai szabadegyházi kultúra árnyoldala*, amely a protestáns szlogenek, hitéleti klisék, az olcsó kegyelem és a lájtos tanítványság elleni reakcióként kitermelt egy réteget, amely nem csak beilleszkedni és ellenni akar, hanem spirituálisan éhes, mélyebb tudásra, komolyabb hitéletre vágyik, kíváncsi és a gyökereit keresi – ez a mozgalom pedig sok zsidó kulturális és nyelvészeti adatra, bibliai szövegre és összefüggésre hivatkozik, amelyek érdekesek, izgalmasak és igaznak tűnnek.

A mozgalom az utóbbi két évtizedben az egész világon terjedni kezdett, mert a teológiai ok mindenhol adott, a lelkiismereti ok is mindenhol megjelent, az internet révén pedig szó szerint bárhova eljut – mint bármi más.

1.1. Sajátos tanok

Ami a Nevet illeti, **Isten neve** az Ószövetségben négy héber betű [יהוה], azaz *JHVH*. Mivel a pontos kiejtés különböző okokból feledésbe merült, az Ószövetség fordításaiban rendszerint a „LORD” vagy „ÚR” szóval utalnak rá, kis kapitális betűformával megkülönböztetve az „Úr” [*Adónáj*] szó előfordulásaitól. A kiejtést illetően a 19. század óta (Gesenius) létezik szakmai konszenzus tudományos használatra („Yahweh” / „Jahve”), de senki sem állíthatja, hogy „ez Isten neve”.

A 19. század végén azonban egyes millerita háttérű tanítók az istennév bibliai „helyreállítását” tűzték ki célul, először csak az Ó-, majd **az Újszövetségben** is, méghozzá a *szertük helyes* fonetikus formában (Jehovah, Yahweh, Yahuah stb.). Ehhez járult **Jézus nevének** „helyreállítása” (Yeshua, Yahshua, Yahusha stb.), végül az igény egy sor más vagy szinte minden bibliai név és kifejezés héber eredetijének kiejtés szerinti megjelenítésére a bibliai szövegben.

Ami a Tórát illeti, a millerita háttérű, de nem szombatos irányzat megmaradt a Név „helyreállításánál” (Jehova Tanúi), a **szombatos** irányzat fókuszában azonban a Név használata és a szombat mellett különös hangsúlyt kapott az **évközi ünnepek** és a **kóser étkezés** „helyreállítása” is.

A mozgalom 20. századi, hébergyökeres fázisában ezért szivárogtak be a Jézus-hívő **nem zsidók „izraelita” identitása** körüli spekulációk: ezek szerint az elveszett tíz zsidó törzs nem csupán az angolszász népek, hanem minden nép között ott vannak, és most a mozgalom révén visszatérnek zsidó gyökereikhez.

Ez számukra azt igazolta, hogy a törvényt miért kell *örökre, mindenkinek* megtartani, azaz miért kell *nem zsidó* származásúaknak kvázi zsidóként élni.

- A többség „a törvény megtartása” alatt gyakorlatilag a szombat, az évközi ünnepek és az étkezési szabályok követését érti, illetve válogatott zsidó kulturális elemek átvételét, és *nem többet*. Egy kisebbség szerint azonban az izraelita identitásból logikusan következik az *egész* törvénynek való engedelmesség, a körülméltől a vétekáldozati szertartásokig.
- A többség a Név és a Tóra hitéleti szerepének, illetve a Jézusban hívő nem zsidók izraelita identitásának helyreállításában *engedelmességi kérdést* lát, de egy jelentős kisebbség ezek elfogadását *üdvösségi kérdésnek* tekinti. Mindkét irányzat meggyőződése azonban, aki nem használja a Nevet, és nem követi a Tórát úgy, ahogyan ők, az *engedetlen és bűnben él*.

Az egész mozgalom vallja, hogy a kereszténység **pogány** istenképet, istenneveket és ünnepeket vett át. Ezért a mozgalomban kevesen vallják Isten háromságát, Jézus istenségét és a Lélek személy voltát, *a többség* mindezt tagadva ariánus, modalista, binitárius vagy unitárius jellegű teológiát vall.

Ez az eszmevilág jelenik meg a szentneves-hébergőkeres **bibliák** meghatározó sajátágaiban is, amelyek mögött a következő logika áll:

Állítás: Az istennév (יהוה *JHVH*), illetve más fontos név és kifejezés esetében

- a hagyományos, címmel való pótlás („az Úr”, „the LORD”), illetve a célnyelvi átírások és fordítások *helyett*
- szükséges az *eredeti* héber nevek, szavak „helyreállítása” az Ó- és az *Újszövetségben is* – héber írásjelekkel vagy kiejtés szerint
- illetve újra fel kell fedezni a héber betűk *piktografikus jelentésrétegét is*.

Indoklás: Ez azért szükséges, mert a *görög* Újszövetség...

- szövege az első századokban *pogány hatásra meg lett változtatva*: Isten héber betűkkel írt Neve eredetileg *benne* volt, de görög címekre lett cserélve (*küriosz* = Lord / Úr; *theosz* = God / Isten), vagy
- eleve *csak fordítás* – nem ihletett, mint az *eredeti* héber vagy arámi szöveg, illetve szókészlete részben *pogány eredetű* (pl. *Iészus* = Zeusz), *akárcsak* az angol és magyar fordításoké (pl. „Isten” tkp. Istár).

Cél: A helyreállított Biblia révén végre...

- Istent a gyermekei *az igazi nevén* szólíthatják, és így *közelebb* kerülhetnek Istenhez, vagy
- Istenhez (*JHVH*) fognak imádkozni, és nem a Fiához (aki *nem* Isten), vagy éppen ellenkezőleg: így kiderül, hogy a Fiú „maga” *JHVH*
- helyreállhat az eredeti, héber vagy arám gyökerű – nem görög lelkeségű és pogány, hanem felekezetiességtől mentes – kereszténység.

Kiadótól függ, hogy *melyik* nevet, kifejezést tartja fontosnak **viSSzahéberesíteni**, hogy *miért* pont azokat, és hogy mi a szavak *helyes* kiejtése:

- egyes kiadók csak Isten és Fia nevét közlik „a helyes” kiejtés szerint, ezért az ÚR/Úr helyett Jehovah, Yahweh, Yahuah stb. áll, Jézus helyett pedig Yeshua, Yahshua, Yahusha stb.; más kiadók az olvasóra bízzák a kiejtést, és az egész Bibliában héber vagy paleo-héber betűk állnak a *JHVH* és Jézus helyett.
- más kiadók szinte minden személy- és köznevet, illetve számukra jelentős teológiai kifejezést vissza akarnak héberesíteni, héber szavakkal tűzdelve tele az angol vagy magyar fordítást, pl. *theosz* (God/Isten) helyett mindenhol „Elohim” áll, *pneuma* (Spirit/Lélek) helyett „Ruach”, *eiréné* (peace/béke) helyett „shalom”, *hadész* (underworld/alvilág) helyett „Sheol” stb. – az Ó- és az Újszövetségben egyaránt.

A fentiekből következően az is eltérő, hogy a **keresztény bibliafordításokról mennyire** negatív a véleményük:

- csak „hiba” a zsidók „babonás” névkimondási tilalmát követni, vagy
- Isten szavának „meghamisítása” Isten személynevét címmel pótolni, vagy
- a görög Újszövetség sok kifejezése [*theosz*, *Iészusz*, *pneuma*, *hádész* stb.] és a nemzeti nyelvű fordítások sok kifejezése (God / Isten, Jesus / Jézus, Spirit / Lélek, hell / pokol stb.) „valójában” mind „pogány” eredetű és tartalmú, a használatuk akaratlanul is „pogány kultuszhoz vezet”, ezért „az üdvösség érdekében” vissza kell térni a sémi kifejezésekhez.

A mozgalomhoz tartozók **létszáma** nehezen felbecsülhető. A nem-szombatos szentneves csoportok közül saját statisztikát csak Jehova Tanúi vezetnek, több mint nyolcmillió fővel ez a legnagyobb szervezet. A többi, többnyire szombatos háttérű, számtalan szentneves és hébergyökeres csoport, gyülekezet, misszió és szolgálat *taglétszáma* több tízezres, internetes *holdudvara* pedig százezrekben mérhető.

Összefoglalva, nem csupán *marginális*, *dilettáns* bibliafordításokkal van dolgunk, hanem egy többgenerációs *restaurációs* mozgalommal, amelynek irányzatai az eredeti Biblia és az eredeti kereszténység helyreállítóinak tekintik magukat. A mozgalomról még mindig kevés teológiai reflexió (IAMCS 2014, Dunning 2014, Solberg 2022, Gómez 2023), illetve bibliafordítói tanulmány (Unseth 2011) született, de az eddigi elemzések tanulságai egyértelműek.

1.2. Saját bibliák

A mozgalom megosztottsága és viszonylag kis lélekszáma ellenére igen jelentős az online jelenlétük és a kiadói tevékenységük. Manapság szinte mindegyik csoport és szerző saját Bibliát ad ki. Teheti, mert egyes régi, formahű angol fordítások (KJV, EMR, YLT, ASV) szövegén már **nincs copyright**, és a digitális szerkesztés révén a nevek, kifejezések gyorsan átírhatók, kicserélhetők, az

eredmény pedig a világhálón ingyen, olcsó puhakötésben vagy éppen méregdrága bőrkötésben is publikálható. Úgy tűnik tehát, hogy pusztán a **technikai lehetőségek** révén ma már nincs szükség teológiai képzettségre, közösségi felhatalmazásra, számon kérhetőségre, és bárki kiadhat bibliát, felhasználva mások szellemi termékét. A szakmai kritikát pedig a kiadók vagy személyes sértésként élik meg, vagy egyszerűen leperreg róluk. Az 1950-es évek óta nyomják ezeket a „bibliákat”, az internet pedig csak segíti a terjedésüket...

1.3. Saját héber

Isten és Fia nevének „eredeti” és „helyes” kiejtése szinte mindegyik csoportban és bibliában más. Bármelyiket vesszük kézbe, kiderül, hogy **JHVH „valójában”** Jehovah, Yahowah, Yahweh, Yahuah, Yahvah, YaHuWah, Yahuweh, Yah Veh, Yahh, Yaohu, Yhuh, Yah’hawah vagy Ahayah. **Jézus „valójában”** Yahshua, Yahusha, YaHuShua, Yahwahshua, Yhwhhoshua vagy Yashayah.

Ez már önmagában is bárki másnak azt bizonyítaná, hogy valami alaptól nem stimmel, de ők mind abban látják a problémát, hogy a többi szerző nem tud elég jól héberül, és *mindegyiknek* igaza van. Többségük az általuk ismert egyházakból kiábrándult, teológiailag képzetlen, a hébert műkedvelő szinten (sem) ismerő autodidakta laikus, aki életfeladatának érzi a bibliai nevek és szavak helyes kiejtésének rekonstrukcióját. Nyelvészeti kijelentéseikkel és érveikkel azonban minden gond nélkül átlépnek kiejtési, átírási és nyelvtani szabályokon, illetve nyelvtörténeti és szótári adatokon. Mintha nem léteznének zsidók, a héber nem lett volna a 3. századig, és nem lenne ma is beszélt nyelv, mintha nem léteznének akadémiai tanszékek, szótárak és kézikönyvek, nemzetközi ókortudomány, izraelita és keresztény bibliatudomány.

1.4. Saját igazság

A bibliai és nyelvészeti tudást a teológiai és akadémiai képzésben meg lehetne szerezni, de a mozgalom – korunkban tipikus módon – **összeesküvés-elméletre** épül, ami erős öntudatot ad, és az érdemi vitát igen nehézé teszi.

Egyfelől, a tanítások gyakran ilyen szlogenekbe vannak csomagolva: „Amit az egyház nem akarja, hogy tudj!”, frissen meggyőzött hívei pedig így kiáltanak fel: „Ezt eddig miért nem mondta el senki?!” Nyilván nem azért, mert tévedés, hanem mert „pogány” vagy „ördögi” hatásra elnyomott, de most „újra felfedezett”, végre „leleplezett” igazság.

Másfelől, blogjaik, podcastjeik alapján tipikusnak mondható, hogy a rendszeres „római”, „babiloni”, „hellenizált” és „törvény nélküli” cinkével ellátott – azaz nem szombatos, nem kóser kosztos élő, a mózesi törvény iránt „nyíltan engedetlen” – egyházakról, papokról, teológusokról minden rosszat el tudnak képzelni, a bibliahamisítástól a pogány vallási elemek és ünnepek átvételéig. Ami pedig megkérdőjelezné az ítéletük jogosságát, netán cáfolná, azt zsigerből elutasítják. **Identitással** vitatkozni különösen nehéz.

1.5. Kisajátított zsidóság

Talán ezen a ponton a legvilágosabb a különbség a messiási zsidó mozgalom, illetve a szentneves és hébergyökeres mozgalom között, amely önmagát, tanait és bibliáit oly gyakran „messiásinak” állítja be. Ezek az új mozgalmak ugyanis **sajátos helyettesítő teológiákat** vallanak: vagy a kereszténység helyettesíti Izráelt, vagy Izráel a kereszténységet.

A klasszikus helyettesítő teológia szerint ugyanis, mivel a zsidók elvetették Jézust, Isten is *elvetette* a zsidóságot, és a népek egyházával *pótolta*, ahogyan az új szövetség felülírta a régit. Ezt vették át például Jehova Tanúi, önmagukra vonatkoztatva az Ézs 43:10-et. A szombatos háttérű irányzat viszont éppen a mózesi törvény megtartásának vágyától jut el odáig, hogy önmagát Izráelnek lássa, sajátos tanaik (One Law, Two House stb.) ezt próbálják igazolni.

A helyettesítő teológiától függetlenül, az izraelita közösségek, az ökumené és az aliansz egyházai, illetve a messiási zsidó szövetségek egyetértenek abban, hogy az ábrahámi szövetség, illetve a sínai szövetség jeleként a mózesi törvény *csak a zsidóknak* adatott. A szinte kizárólag *nem-zsidó származásúakból* álló szentneves-hébergyökeres mozgalom tagjai azonban „az igazi” vagy „a lelki”, sőt, „genetikai” Izráelnek, **kvázi zsidónak** tekintik magukat. Eleve úgy vélik, hogy zsidónak lenni *kiváltság*, a héber *szent, isteni* nyelv, a bibliai, illetve zsidó kultúra a többi *felett* áll, és a többség meggyőződése, hogy nem zsidók *zsidóvá válhatnak*, sőt: ezt az identitást *lopta el tőlük* a népek egyháza („the gentile church”).

A mozgalmon belül *ezért* kutatnak sokan zsidó ősök után, változtatnak nevet, igyekeznek „zsidóként” kinézni, öltözködni és étkezni, szavajárásuk, prédikációik és imádságaik pedig tele vannak héber szavakkal (ún. „Hebrish”). Míg azonban a messiási zsidó közösségek *közvetíteni* próbálnak a rabbinikus judaizmus és a kereszténység között, ez az új mozgalom *szemben áll* a rabbinikus zsidósággal és a kereszténységgel egyaránt, valahol a kettő között, egy spirituális senkiföldjén.

2. A mozgalom térképe

A jelenség azért olyan sokszínű, mert **több mozgalom érintkezésével** alakult ki. A zsidó-keresztény és messiási zsidó, illetve a szentneves és hébergyökeres mozgalom között léteznek eszmei átfedések. Ezért élnek *hasonló hitéletet* (többé-kevésbé tartva a mózesi törvényt), és ezért adnak ki *hasonló bibliákat* (tele héber nevekkal, szavakkal). A különbségek azonban ettől még alapvető.

A háttérben tehát ott találjuk a 19. sz.-ban felerősödő **zsidó keresztény** (Hebrew Christian), és a 2. világháború után, a hippy mozgalom idején megújuló **messiási zsidó** (Messianic Jews) mozgalmat, illetve a holokauszttól tartó intenzív egyházi érdeklődést és teológiai kutatást a kereszténység zsidó alapjai, a misszió és a vallásközi kapcsolatok iránt (ld. „Messiási mozgalom”).

A közvetlen gyökér azonban a 19. sz-i, eleve hamis próféciaként induló, végváró **millerita** mozgalom, amely 1844 után további szombatos és nem szombatos **adventista** irányzatokra bomlott.

- A **nem-szombatos** adventista irányzatok közül 1874 után nőtt ki a russellista mozgalom, abból pedig 1931-ben **Jehova Tanúi** szervezete, akik 1950 óta saját *Jehovás* szentneves bibliájukat terjesztik.
- A **szombatos** adventista irányzatok közé tartozott a **Church of God, Seventh Day** (COG7D, 1863), amelyből az 1930-as években két alirányzat vált ki, amelyek a törvényből **a szombatnál többet** akartak tartani: a brit-izraelizmust is valló armstrongista **Worldwide Church of God** (1934), illetve a **Sacred Name Movement** első tanítói és csoportjaik (1938), akik 1950 óta a *Jahvés, Jahuahos* stb. szentneves bibliákat kiadják.
- Az 1990-es évektől kezdett terjedni a **Hebrew Roots Movement**; volt WCOG tagok indították el, de ma már sok néven sokféle szentneves, független pronomiánus és messiási csoportot és szolgálatot ötvöz.

A mozgalom olyan **nyelvészeti** elméleteket is integrált, amelyek

- a görög szöveg és az angol fordítások **pogány szókincsét** állítják (Meyer, Koster), vagy
- a göröggel szemben a héber vagy az **arámi elsődlegességét** vallják (Lamsa, Meyer, Roth, Bauscher), vagy
- a héber írás hieroglifikus eredetére hivatkozva tulajdonítanak a bibliai betűknek és szavaknak rejtett, „**piktografikus**” jelentésréteget (Seekins, Benner, Horvath).

A mozgalom bibliáit külön tanulmányban ismertetjük, ld. „Szentneves bibliák”.

3. Millerita háttér

A „Sacred Name Movement”, azaz „szent név” mozgalom a 19. századi amerikai millerita mozgalomban gyökerezik. A mozgalom a Krisztus visszatéréséről szóló, hamisnak bizonyuló próféciák (1843-44) után kisebb-nagyobb és hosszabb-rövidebb életű, tovább szakadó szektás csoportok sora jött létre.

3.1 A nem-szombatos irányzat (IBSA, WBTS)

A posztmillerita káosz egyik *nem* szombatos, háromságtagadó, végváró, és új dátumokat hirdető irányzata volt a Second Adventist csoport, amelyhez a presbiteriánus hátterű Charles Taze **Russell** (1852-1916) csatlakozott. Russell a követői számára hozta létre – hazánkban egykor Komoly Bibliakutatók néven működő – hálózatát (International Bible Students Association), amelynek kiadója az 1881-ben létrehozott Órtorony Biblia és Traktátus Társulat lett (Watchtower Bible and Tract Society).

Russell halála után Joseph Franklin **Rutherford** (1869-1942) vette át a Társulat vezetését, és autokrata módon átszervezte. 1931-ben a szervezet nevét is megváltoztatta: a régimódi russellistáktól való elhatárolódásként az Ézs 43:10-re hivatkozva felvették a „Jehova Tanúi” (Jehovah’s Witnesses) nevet. Rutherford kezdte el hangsúlyozni a „**Jehovah**” név használatának szükségességét, de őt nem a zsidó gyökerekhez való visszatérés motiválta, hanem az antitrinitárius adventista háttér: Isten („Jehova”) és Fia („Mihály arkangyal”) szétválasztása.

A Társulat sokáig használt fel más bibliákat a saját tanai igazolására (Young’s Literal Translation, 1898; American Standard Bible, 1901; Rotherham’s Emphasized Bible, 1902), de ez nyilván nem volt elég, mert szükségesnek látták *saját* biblia kiadását. Ez a harmadik elnök (Nathan Homer Knorr) idejében valósult meg, Frederick William **Franz** (1893-1992), a későbbi negyedik elnök szerkesztésében. 1950-ben kiadták az „Új világ fordítás” újszövetségi részét (**New World Translation** of Christian Greek Scriptures), 1961-ben pedig a teljes bibliát (NWT of Holy Scriptures).

Magyarul 2000-ben jelent meg a NWT újszövetségi részének fordítása, a „Keresztény Görög Iratok új világ fordítása” (KGI), 2003-ban pedig a „Héber-arámi Iratok” és a „Keresztény Görög Iratok” teljes, javított szövege: „A Szentírás új világ fordítása” (ÚVF, 2003). Végül, a 2013-as angol revízió magyar fordítása 2017-ben jelent meg: „**Szentírás – Új világ fordítás**” (ÚVF, 2017) címmel.

Bár „csak” 8,5 millió Tanú van, a NWT-t több mint 210 nyelven, 240 millió példányban jelentették meg, azaz rengeteg kívülállóhoz is eljut. Bár csak a töredékük lesz Tanú, aki beleolvas, annak mindenképpen hat az istenképére.

A NWT/ÚVF elvi célja Isten nevének „helyreállítása”, így a *JHVH* helyett az egész Ószövetségben („Héber Iratok”) mindenhol a „Jehova” szó áll, sőt, az Újszövetségi részben („Keresztény Görög Iratok”) is 237-szer. Mivel a 237 esetben csak kb. a harmada olyan ószövetségi idézet, amelyben szerepel a Név, és a többi esetben csak az „Úr” [*adónáj*] vagy az „Isten” [*elóhím, él, elóah*] szó áll a héberben, vagy nem is idézet, hanem Jézus vagy apostolai saját szavai, egyértelmű a Jehovára cserélés funkciója: hogy az olvasó ne hogy „összetéve” Istent és Fiát. A kiadó minden más fontos témát illetően is úgy alakította a bibliai szöveget, hogy az megfeleljen *Az Őrtorony* tanainak. Ennek érdekében szavakat told be és hagy ki, szótári adatokat és nyelvtani szabályokat hagy figyelmen kívül, és a korábbi kiadásokkal ellentétben már nem is indokolja meg a döntéseit a Függelékben.

Jehova Tanúi bibliáját külön tanulmányban ismertetjük, ld. „Új világ fordítás”

3.2. A szombatos irányzat (COG7, WCOG, AOY)

A háromságtant tagadó és szombatos – de a hetednapos adventista próféta, Ellen Gould White tanait elutasító – csoportok közé tartozott a Churches of God Seventh Day (COG7), amelyet a „biblikus unitárius” Gilbert Cranmer alapított (1863). Az egyik presbiter, Clarence Orvill **Dodd** (1899-1955) volt az első, aki

számára rendkívül fontos lett Isten és Fia „eredeti” héber nevének használata, illetve a szombaton kívül a bibliai évközi ünnepek megtartása és az étkezési szabályok követése is. Nézeteit 1937-től publikálta a *The Faith* folyóiratban, amely révén őt tekintik a mozgalom atyjának.

Dodd gyülekezete önmagát a helyreállított egyháznak tekintette, és bár az 1920-as évekig sokféle tanítást és lelkeségi hatást megtűrtek, egy ponton túl nem tolerálták, hogy Dodd a szombaton túl más előírásokat is meg akar tartani, ezért megváltak tőle, ahogy Herbert W. **Armstrong**-tól (1892-1986) is, aki hasonlóan állt a törvényhez (szombat, ünnepek, kásrut, tized), de az ún. brit-izraelizmust is hirdette (az elveszett zsidó törzsek az angolszász népek), és aki 1934-ben saját egyházat alapított (Worldwide Church of God, WCOG).

A szentneves mozgalom második jelentős alakja a szicíliai Angelo Benedetto **Traina** volt (1889-1971). Katolikusból tért át, és egy ideig a pünkösdi Aimee Semple-McPherson teamjében dolgozott, de vonzották a millerita és szombatos tanok. A „szent név” eszméjével a Gospel Kingdom Assembly-ben (Irvington, NJ) találkozott, amely elutasította a páli leveleket, viszont izsóp-oldatos vízben keresztelt (hiv. Zsolt 51:9). Trainát egy helyi tag, a cseh August **Sheffick** oltotta be a – szerinte – pogány eredetű és blaszfém jelentésű „Krisztus” szó iránti gyűlölettel, illetve az eredeti héber nevek, szavak használatának fontosságával. Traina a héber személynevek és köznevek után kutatva az American Standard Version (ASV) Ószövetségében fedezte fel a „Jehovah” nevet. Később a „Yahveh” változatot kezdte használni, a Jézus név helyett pedig a „Yahoshuah” változatot. Traina az 1938-as első szentneves konferencián (Warrior, AL) a görög *Iészusz* és *khrisztosz* szavak ellenzőjeként „antikrisztusnak” nevezte magát.

Sheffick-nek sikerült Traina egyik követőjét, John Bigelow Briggs-t is meggyőznie az ügy fontosságáról. **Briggs** használta először a „Yahshua” („Yah + Hoshea”) változatot, és állítása szerint „Yahshua szent nevében” sikeresen imádkozott egy beteg kislányért. Briggs 1936-ban kezdett prédikálni a nevek (Yahveh, Yahshua) használatának fontosságáról, 1939-ben pedig Detroit-ban létrejött az Assembly of YHVH. Bár ők is háromságtagadók voltak, háromszoros alámerítést gyakoroltak: Yahveh (az Atya), Yahshua (a Fiú) és Kadesh (a szent angyalok [*sic*]) nevében.

Traina és Dodd adta ki az első „szentneves” Újszövetséget 1950-ben (**The Sacred Name New Testament**), Traina pedig 1963-ban a teljes Bibliát (**Holy Name Bible**). Ez a King James Version szövege, de – mivel az angol *God* és *Lord*, a héber *adón*, *adónáj* és a görög *Iészusz*, *khrisztosz*, *theosz* szót is pogány istennévének vélték – az Újszövetségben *God* [*theosz*] helyett Elohim, Eloah, El vagy Yahweh áll, *LORD* / *Lord* [*küriosz*] helyett Yahweh, *Jesus* helyett Yahshua, *Jesus Christ* helyett Yahshua the Messiah.

A mozgalom második nemzedékének meghatározó alakja Jakob O. **Meyer** volt (1934-2010). Holland anabaptista háttérét az 1950-es években hagyta ott, több szentneves csoportban is megfordult, átvette a Yahweh és Yahshua nevet, saját

folyóiratot (*Sacred Name Herald*), majd rádióprogramot indított. Végül 1965-ben létrehozta a máig legnagyobb szentneves közösséget (Assemblies of Yahweh). Meyer – George Lamsa követőjeként – vehemensen propagálta a héber és az arámi elsődlegességét és ihletettséget a görög Újszövetséggel szemben, ami számára „csak fordítás” volt, „fordítás pedig nem lehet ihletett”. (Meyer ugyan elhatárolta magát a szentneves mozgalomtól, de ettől még oda tartozott.)

A mozgalom az olyan szövegeket, mint a Róm 10:13 („aki segítségül hívja az ÚR nevét, üdvözülni fog”) és ApCsel 4:12 („nem is adatott más név az ég alatt, amely által üdvözülnénk”) úgy értelmezi, hogy nem elegendő magát Istent segítségül hívni (a „név” szó ui. a héberben a „személy” szót pótolja), hanem a *konkrét nevet* kell tudni, és annak *pontos kiejtését* is (Jehova Tanúi ez utóbbit nem követelik meg). Mivel ez az igény a témát üdvösségkérdéssé teszi, a mozgalmon belül is feszültséget teremt, éppen a sokféle „helyes” kiejtés miatt. A mozgalom így csak lassan terjedt, és saját bibliáikat szinte csak a tagok használják.

4. Héber gyökerek

A Hebrew Roots Movement (HRM), azaz „héber gyökerek” mozgalom kezdetei a 70-es, 80-as évekre tehetőek, de a 90-es években kezdett terjedni, és ma már nem csak szentneves és armstrongista, hanem számtalan független „pronomiánus” és „messiási” tanítás keveredik benne, fókuszában pedig a nem zsidók „izraelita” identitása áll, ami szükségessé teszi a törvény részleges vagy teljes megtartását.

4.1. Háttér

A mozgalom gyökerei is visszavezetnek a millerita háttérű és szombatos Church of God (7th Day) közösségig, ahonnan Dodd és Armstrong, a Worldwide Church of God (WCOG) alapítója is el lett küldve. Armstrong is a törvény (szelektív) megtartását követelte (szombat, ünnepek, kóser étkezés, tized stb.), de brit-izraelizmusa és végvárása miatt Dodd és Traina szakított vele.

A **WCOG**-ból váltak ki a hébergyökeres mozgalom úttörői: William Dankenbring (Triumph Prophetic Ministries), illetve Dean és Susan Wheelock (Hebrew Roots™). Hasonló lelkeséget képviselt Joseph Good (Hatikva Ministries) és Brad Scott (Wildbranch Ministries), illetve a következő nemzedék, amely többnyire WCOG, **szentneves**, független **pronomiánus** és **messiási** közösségi háttérből jön: Angus és Batya Wootten (Alliance of Redeemed Israel), Dean Cozzens (Open Church Ministries), Caleb Hegg (Growing in Messiah), Tim Hegg (Torah Resource), Edward Chumney (Hebraic Heritage Ministries), David Wilber (119 Ministries), Sheila Crawford (Shofar Ministries), Jim Staley (Passion for Truth), Zach Bauer (New2Torah), Monte Judah (Lion & Lamb Ministries), Lex Meyer (Unlearn the Lies), Scott McKenzie (The Pronomian), Michael Rood (A Rood Awakening International), Doug Hamp (The Way Congregation) stb.

4.2. Eszmevilág

A mozgalom megörökölte a szentneves bibliák és nyelvészeti spekulációk világát, de sajátos tanokat is hirdet. A héberggyökeres mozgalomhoz tartozók ugyanis, bár *szinte kizárólag nem zsidó származásúak*, úgy akarják követni a zsidó messiást, hogy zsidóként akarnak élni. Ebből fakad a két fő meggyőződés:

- a **pronomiánus** (pro-Torah, Torah Observant) álláspont, amely szerint a törvény „örök” és „minden népre” vonatkozik (ld. One Law theology),
- az elveszett zsidó törzsekkel, azaz „Izráellel” azonosulás, azaz **izráelita / efraimita identitás** (ld. British Israelism, Two House, Commonwealth of Israel theology).

Ezekből fakad az **elhatárolódás** a rabbinikus zsidóságtól és posztbiblikus hagyományaitól, illetve a trinitárius messiási zsidó szövetségektől és keresztény felekezetektől („We are not Jews, nor Christians, we are Israelites!”).

Az alábbiakban az angolszász mozgalom saját kulcsfogalmai alapján foglaljuk össze az alapvető meggyőződéseket. A mozgalom „**pronomiánus**” (lat. *pro* = -ért, gör. *nomosz* = törvény) teológiája az alábbi kifejezéseken, szövegeken és logikán alapul:

- „Eternal Sign” – amiképpen a szombat „örök jel” (2Móz 31:16), sok más is „örök rendelkezés” (2Krón 2:3 stb.); ami „örök”, az *nem múlik el, és nem változhat meg*; ezt bizonyítja, hogy Jézus és az apostolok is törvénytisztelő zsidóként éltek, és mai hívőknek is így kellene élni: minden baj oka az, hogy nem így élnek, nem engedelmeskednek a Tórának
- „One Law theology” – a zsidó állam területén egy törvény volt érvényben, és az *egész* törvény éppúgy kötelező volt az ott élő jövevényekre, mint a zsidókra (2Móz 12:48-49, 4Móz 15:13-16, 5Móz 29:9 stb.)
- „Renewed Covenant” – az Újszövetség az Ószövetség folytatása, és az Óvet fényt az Új-ra (nem fordítva); az „új” szövetség tkp. *megújított mózesi szövetség*, ami a mózesi törvény megtartására tesz képessé (Jer 31:31-33)
- vallják, hogy az üdvösség kegyelemből és hit által van (Ef 2:8-9), de a „valódi” hit tettekben nyilvánul meg (Jak 2:17), azaz megtartja a törvényt.

A mozgalom „**izráelita**” vagy „**efraimita**” identitása és ebből fakadóan a törvény megtartásának igénye az alábbi kifejezéseken, szövegeken és logikán alapul:

- „Ephraimite Nations” – Jákób áldásaként Efraimtól *szó szerint* „sok nép” származik (1Móz 48:19), nem csupán a zsidóság.
- „Two House” – Sokan eleve *azért* vonzódnak a Tórához, mert *ők a leszármazottai* az északi, izráeli királyságból elhurcolt és „elveszett” tíz zsidó törzsnek, amelyek „felszívódtak a népek között” (Hós 8:8 KJV *swallowed up among the nations*), de most visszatérnek gyökereikhez, izráelita identitásukhoz (nem csak a britek vagy csak az európaiak, hanem mindenféle nép közül).

- „Commonwealth of Israel” – Ráadásul, bár a déli és az északi királyság lakói is megszegték az Istennel kötött szövetséget (Jer 3:1-10, 11:1-14; bálványimádás = vallási „házasságtörés”), Isten Izráeltól „elvált” és válólevelet is adott neki (ld. asszír fogság és szétszóródás), Júdatól is „elvált”, de válólevél *nélkül*, feltételesen visszafogadva (ld. babiloni fogság és visszatérés) (Jer 3:6-11, Hós 1:2.6-7, Ézs 50:1-2). Júda és Izrael fiait Isten úgy gyűjti össze ismét (Hós 2:1-3), hogy a *messiás* (mint Izrael férje) *meghal*, így Izrael ismét házasságot köthet Istennel (vö. 5Móz 24:1-4; az eredeti férjhez elvált – és más férfié lett – nő nem térhet vissza). Az izráelita identitásukhoz visszatérők „Izrael házának elveszett juhai” (Mt 10:16, 15:24) vagy „más juhok” újra az „egy nyáj” részei (Jn 10:16), és mivel mind „be lett oltva Izrael olajfájába” (Róm 11:17.24), és már nem „Izrael társadalmi közösségétől” távol (*politeia* ~ „commonwealth” Ef 2:12), hanem annak *részeként* él, nyilván meg kell tartania a törvényt.
- „No Gentiles in New Covenant” – az új szövetség „Júda és Izrael házával” kötött, a szövegben nincs szó a népekről, tehát a Jézusban hívők se nem zsidók („Júda háza”), se nem keresztények („népek”), hanem ők az *izraeliták* („Izrael háza”), ezért meg kell tartaniuk a törvényt.
- „Two Sticks” – a messiás és a megújult szövetség révén újra egyesül a két királyság: „Júda és Efraim botja” (Ez 37:15-28), vagy „Izrael két háza” (Ézs 8:14), azaz Efraim (a népek) és Manassé (a zsidóság).

A törvénytartás büszke felvállalása ellenére a mozgalom valójában (1) válogat a mózesi törvényből (*sabbát, móédím, kásrut*), és (2) az izráeli(s)ta identitás áldásait az ábrahám-i szövetség jele, körülmetélkedés nélkül akarják élvezni.

4.3 Bibliakiadások

A sokszínű mozgalom közösségeiben, szolgálataiban sokféle bibliát használnak:

- fundamentalista protestáns (ASV, NASB/Legacy Standard Bible), zsidóbarát (OneNewMan Bible) és messiási (pl. Tree of Life Version) bibliákat, bár ezek trinitárius kiadók és fordítók művei
- mérsékelt szentneves bibliákat, amelyekben יהוה vagy *YHVH* áll, a „helyes” angol kiejtés nélkül (pl. The Scriptures, Literal English Version)
- az „arámi elsődlegességére” építő kommentált (Roth: Aramaic-English NT, Esposito: Hebraic Roots Bible) fordításokat, illetve sorközi – vagy inkább szóközi héber gyorszótarazott – kiadványokat (pl. Bauscher: Original Aramaic-English Peshitta NT).

5. Kritika

5.1. Átírt görög?

Különösen **Jehova Tanúi** vallási szervezetének kiadóvállalata, az Órtorony Társulat állítja, hogy a ma ismert görög Újszövetség azért megbízhatatlan, mert a szövege az első századokban *át lett írva*. A szöveghamisításról szóló elmélet, vagy inkább vádirat a következő pontokból áll:

- a Keresztény Görög Iratok ihletett írói a Héber Iratok idézésekor *átvitték* a tetragrammatont a görög szövegbe;
- a konkrét idézeteken kívül legalább 155 más esetben is *eredetileg* a tetragrammaton állt a szövegben;
- Máté először *héberül* írta meg az evangéliumát; héber evangéliumába *átvette* a tetragrammatont, amikor a Héber Iratokból idézett;
- a Talmud eretneknek minősített zsidó-*keresztény* iratokról szól; a Talmud szerint a zsidók ilyen *keresztény* iratokat is megsemmisítettek;
- a 2-3. századi pogány származású keresztények *gyűlölték* az isteni nevet; és 237 esetben *küriosz-ra* és *theosz-ra* cserélték ki a tetragrammatont;
- a Keresztény Görög Iratok eredeti szövege így *nem maradt fenn* sértetlenül; a keresztények ezért tévesztik össze Jézust Jehovával.

Mivel egyik állítás sem bizonyítható, a Társulat „indoklása” csupán feltevések és vádak, azaz rágalmak egymásra épülő halmaza.

5.2. Pogány görög?

A szentneves bibliák egyik típusa nem csupán Isten és Fia nevére koncentrál, nem is csupán az Ószövetség vagy a zsidó-misszió miatt igyekezik a héber gyökereket rekonstruálni, hanem azért, mert az Újszövetség görög szövegében és az angol fordításban is *pogány eredetű és tartalmú* szavakat vél azonosítani. Esetükben a visszahéberesítés mögött „purista” motiváció áll: a szent szöveg megtisztítása a pogány hatásoktól.

Az irányzat fő ideológusa a dél-afrikai Institute for Scripture Research (ISR) alapítója, Chris J. **Koster** volt (?-1995). Az általa szerkesztett „The Scriptures” más szentneves „fordítások” alapja is lett, például a HalleluYah Scriptures szinte egy az egyben átvette a szövegét. Koster könyve – „Come Out of Her My People” – (ISR, 1986) – szentneves és hébergyökeres körökben régóta alapműnek számít, elméletét kritika nélkül átveszik, igazságként ismétlik, újra meg újra kiadják.

Koster elmélete részben átvett, részben eredeti elemekből épül fel:

- Jézus és a kortárs zsidók arámiul beszéltek, Máté pedig „eleve héberül” írta evangéliumát. A görög Újszövetség tehát „eleve csak fordítás”.

- Szinte minden fontos görög kifejezés azonban – a *theosz*-tól a *küriosz*-on és a *hádész*-on át a *khrisztosz*-ig – „valójában” pogány eredetű és tartalmú. A görög Újszövetség tehát „eleve nem lehet ihletett”.
- Az angol fordításokban megszokott bibliai kifejezések (God, Christ, Lord, hell, church, justice, holy stb.) a közismert keresztény szimbólumokhoz (kereszt, hal, horgony) és ünnepekhez (karácsony, húsvét) hasonlóan mind „eleve pogány eredetűek és tartalmúak”.
- A pogány istenneveket kimondani sem szabadna, nemhogy Istennel összekapcsolni (2Móz 23:13, Józs 23:6-7, Zsolt 16:4). A görög Újszövetség és az abból készített angol fordítások „beszennyezik” Isten szavát.
- Szükséges a görögösített neveket és görög kifejezéseket „az eredeti héber” formájukra vagy megfelelőjükre cserélni az egész – angol vagy más nemzeti nyelvű – Újszövetségben, pl. *theosz* / God = *Elohim*; *küriosz* / Lord = *Adonai* / יהוה; *Iészusz* / Jesus = *Yeshua*; *hádész* / Hell = *Sheol* stb.

Először is, bár Jézus és a kortárs palesztinai zsidók valóban főleg arámul beszéltek, Jézus és tanítványai is minden bizonnyal *tudtak* görögül, és okkal írták az Újszövetséget is görögül. Az Újszövetségből eleve csak Jézus *egy-egy mondata, beszédei és beszélgetései* lehetnek arámiból készült fordítások. Az evangéliumok összes elbeszélő része, az ApCsel, az összes levél és a Jelenések is *eleve* görögül íródott, méghozzá *vegyesen* zsidó és nem zsidó származású hívőknek. Zsidó íróik mégsem féltek attól, hogy írásaiknak és egyes kifejezéseiknek a kortárs nem zsidó hívők és keresők „pogány” jelentést fognak tulajdonítani.

Másodszor, **Máté** „héberül” írt evangéliumáról Papiasz apostoli atya írt 130 körül. A fennmaradt töredékben így fogalmazott: *en hebraidi dialektó ta logia szünetakszato* = „a zsidó kifejezésmód szerint állította össze a beszédeket” (Ókori keresztény írók 1. kötet: Apostoli atyák, 228. oldal).

- Papiasz nem a *glóssza* (nyelv) szót használja, hanem a *dialektosz*-t (beszélgetés, vitatkozás; beszédmód, nyelvjárás, idegen kifejezés, nyelv).
- Görögül a *hebraiosz* = „zsidó”; *hebraisz* = „zsidó nyelv” (ApCsel 21:40, 22:2, 26:14); *hebraiszi* = „zsidó nyelven”, de ez a kifejezés minden előfordulása arámi (!) névre, szóra utal (Jn 5:2, 19:13.17.20, 20:16, Jel 9:11, 16:16).
- *té hebraidi dialektó* = „zsidó nyelvjárásban / nyelven”, vsz. arámiul, ui. mindig jelen van nem zsidó hallgatóság (ApCsel 21:40, 22:2, 26:14).

Máté evangéliumában gyakoriak a tipikus *sémi* szófordulatok és az *arámi* szavak, mondatok, a „zsidó nyelvi kifejezésmód” (idióma) pedig a zsidó vallási kultúrát nem ismerő görög olvasó számára valóban idegenül hathatott. Ha létezett is volna egy héber szövegű Mt, valószínűleg igény hiányában nem maradt fenn.

Harmadszor, ami a bibliai görög és az angol kifejezések „pogány eredetét” illeti, a Koster által hosszasan felsorolt „bizonyítékok” vallástörténeti szempontból csupán ellenőrizhető tárgyi tévedések, ellenőrizhetetlen magánvélemények és

nem kényszerítő erejű érvek halmaza. Például, csak mert a *theosz* (isten) szóval az 1. században vagy a korábbi századokban pogány istenekre is utaltak, ez nem jelenti azt, hogy a Biblia istenére nem szabad vele utalni. Az Ószövetség és annak ógörög fordítása (Septuaginta) is rendszeresen használja az *elóhím* és a *theoi* szót más istenekre – egyszerűen különbség van köznévi és tulajdonnévi között.

Negyedszer, a bibliai hivatkozás, hogy a pogány istenneveket *kimondani* sem szabadna (2Móz 23:13, Józ 23:6-7, Zsolt 16:4), nem csak a szöveggörnyezetet hagyja figyelmen kívül, hanem a teljes Bibliát. Abban ugyanis egyrészt *rengeteg* hamis isten neve olvasható, másrészt semmi sem utal benne arra, hogy e nevek *helyett* mást kellene mondani, vagy fújozni, netán sípolni. Aki az ilyen fokú nyelvi purizmust a saját nyelvére és a hétköznapokra is alkalmazni akarja, az egyáltalán nem tudna kommunikálni a „tisztátalan” szavaktól való félelemtől. Ez a pogány hatásoktól való paranoiás félelem – Izzy Abraham találó kifejezésével élve – egyszerűen „paganoia”.

5.3. Héber gyökerek?

Ma a zsidók ismét a héber Bibliát olvassák fel, héberül imádkoznak, és Izraelben a héber modernizált változata [*ivrit*] az anyanyelvük, így a mai zsidók számára készült Újszövetségekben is héber nevek, szavak olvashatók. A messiási zsidó közösségek és a szentneves-hébergyökeres mozgalom számára az Újszövetség „eredeti, zsidó jellege” automatikusan *héber* nyelvi közeget jelent. A héber Ószövetség folytatása is ideálisan egy *visszahéberesített* Újszövetség, a teljes Biblia pedig *egységesen héber* nevekkkel és szavakkal teli Biblia. Bár mindez nyilvánvalónak tűnik, nem feltétlenül jogos.

Az egyház 1. századi „zsidó gyökerei” ugyanis nem héber, hanem alapvetően **arámi és görög** nyelvi gyökerek:

- Jézus beszélgetései és beszédei eleve *arámiul* hangzottak el (bár egyes részek akár görögül is, ld. „Miatyánk”), de
- Jézus *arámi vagy görög* anyanyelvű zsidó tanítványai
- az új, nemzetközi, *zsidókból és nem zsidókból* álló közösség számára
- ezeket is *görögre* fordították,
- és bár egyes *arámi* szavakat, mondatokat megőriztek,
- az Újszövetség *összes többi részét eleve görögül* fogalmazták.

Az egész közel-keleti tranzit-térség lakosságához hasonlóan a Jézus-korabeli Iudaea provincia zsidósága is **többsz nyelvű** volt. Jeruzsálemnek is többsz nyelvű állandó lakossága volt, az ünnepekre hazalátogató, nem arámi vagy héber anyanyelvű zsidó rokonok és prozeliták pedig tovább színesítették az összképet.

A **hébert** csak a déli Júdeában, Jeruzsálemben beszélték, de már ez sem a bibliai héber volt, hanem az egyszerűbb, korai rabbinikus héber, amit 200 körül már senki sem beszélt. Mindenhol máshol az **arámi** volt a zsidók anyanyelve, így Jézusé és galileai tanítványaié is (csak az áruló Júdás volt Jézus földije, júdeai).

A **diaszpórában** élő zsidók mind a helyi nyelveket beszélték. A hagyományőrzők körében a héber a formális imádság nyelvéné vált, ezért is keltettek pünkösdkor nagy feltűnést a galileai Jézus-hívők, akik a liturgikus héber vagy köznyelvi arámi helyett *minden más* nyelven magasztalták Istent (ApCsel 2:7-11).

A Római Birodalom katonai és adminisztratív hatalmának, jelenlétének szimbolikus jele volt a **latin** használata. A Szentély udvarán latin és görög nyelvű tábla tiltotta a belépést a nem zsidók számára, és Jézus feje fölé is háromnyelvű vádiratot szögeztek (Jn 19:20), a helyi „zsidó nyelven” [*hebraiszi*], azaz héberül vagy arámiul, a birodalmi „római nyelven” [*rómaiszi*], azaz latinul, illetve a „hellének” nyelvén [*helléniszi*], azaz görögül, hogy mindenki értse.

A kor és a térség közvetítő, illetve kulturális nyelve ugyanis a rómaiak és minden nép számára a **görög** volt. Görögül érteni és beszélni mindenkinek muszáj volt valamennyit, ha írni nem is.

- Galileában József és Jézus biztosan nem élt meg csupán a názáreti falusi megrendelésekből. A közeli samáriai főváros, majd nagyváros, Szeffórisz viszont görög kultúrájú volt, ezért tudniuk kellett görögül kommunikálni.
- Az apostolok neve általában héber (*Jaakóv, Jochánán, Jehúda, Simón, Léví*) vagy arámi volt (*Kéfa, Simón bar Jóna, Tóma, Mattai, Bar Tolmai*), de két görög is előfordul (*Andreasz, Filipposz*). A külföldön élő, csak görögül beszélő zsidók ez utóbbiakhoz fordultak segítségért, eleve a nevük vagy a nyelvtudásuk miatt (Jn 12:20-23).
- Amikor Jézus a mennybe való hazatérését említette, a tömeg úgy értette félre, hogy „a görögök közé” megy tanítani (Jn 7:35), tehát feltételezték róla, hogy tud görögül.
- Pilátus is tolmács nélkül vallatta Jézust. Nem valószínű, hogy a helytartó leereszkedett volna az arámi használatához, vagy hogy Jézustól latinul követelt volna választ. Sokkal valószínűbb, hogy görögül beszéltek.

5.4. Eredeti arámi?

Egyes szentneves-hébergökeres kiadók azt állítják, hogy angol fordításuk „az eredeti arámi Újszövetségből” készült. Előljáróban ki kell jelenteni, hogy ilyesmi **nem létezik**, valójában későbbi **szír** fordítások angol fordításairól van szó.

Az arámi és a héber két külön, de rokon észak-nyugati sémi nyelv. Arám területe és az arámi nyelv kb. 4000 éves múltra tekint vissza, legkorábbi írásos emlékei az i.e. 10-8. századból maradtak ránk. Az arámi a térség állandó közvetítő nyelve volt, az i.e. 7-4. század között pedig hivatalos birodalmi nyelv is.

A zsidók ősatyák „nomád arámiak” voltak (5Móz 26:5), ezért nem is Kánaánból, hanem az Arám területén maradt rokonságból házasodtak (1Móz 24:3-4, 28:1-5). A babiloni fogság után a zsidóságban annyira elterjedt az arámi nyelv használata, hogy amikor a héber Bibliát (amelyben kb. 260 arámi vers, kb. 600 arámi szó van) héberül felolvasták, arámira kellett fordítani, hogy értsék (Neh 8:8).

- A fogság után kialakult zsinagóga rendszerben az istentiszteleten a felolvasó mögött állt a fordító [*meturgemán*], aki a Tórát mondatonként, a többi szöveget három mondatonként fordította. Ez felkészülést igényelt, és a szó szerinti vagy értelmező fordításokat Jézus korában kezdték leírni.
- A *Targumím* („fordítások”) idővel annyira népszerűek lettek, hogy a héber eredeti érdekében szükségesnek látták korlátozni a használatukat. Számunkra viszont nagyszerű értelmezés-történeti forrásul szolgálnak.

Jézus korára tehát a térség zsidó köznyelve – Júdea kivételével – az arámi volt, a közösségi és egyéni istentisztelet nyelve a héber és az arámi.

- A görög Újszövetség – túl az arámi személy- és helységneveken – Jézus több arámi mondatát és kifejezését is megőrizte (Mk 5:41, 7:34, 14:36, Mt 5:22, 6:24, Lk 16:13, Jn 20:16, 1Kor 16:22).
- Jézus még a kereszten sem héberül imádkozott a Zsolt 22:1 szavaival, hanem anyanyelvén, arámiul kiáltott fel [héber: *Élí, Élí, lamá azaftáni*; arámi fordítása: *Eláhi, Eláhi, lemá sebaqtáni*; ennek görögös átírása: *Elói, Elói, lema szabakhthani*].

Az arámit a kereszténység születése utáni századokban is használta a rabbinikus zsidóság (ld. Midrás, Talmud), és még a jóval későbbi, középkori kabbalista misztika is „ósi” (mű)arámi irattal igyekezett előállni (*Zóhár*).

Az időszámításunk *utáni* századokban a kései arám egyik keleti, Edessza környéki dialektusából kialakult a saját ábécével rendelkező **szír** nyelv.

- Ahogy annak idején az „arámi” nyelv is Arám területéről kapta a nevét, úgy a „szír” nyelv is Szíriáról, így görögül a *szürishti* – azaz „szír nyelven” – valójában azt jelenti: „arámi nyelven”.
- Ennek ellenére látni kell, hogy az Ószövetség *birodalmi* arámija, a Jézus-korabeli *galileai* arámi, a 3-5. századi *egyházi szír* és a modern, Szíriában és Irakban beszélt *neo-arámi* dialektusok a nyelv történetének külön fázisai, amelyek **nem azonosíthatók**.

A térség ortodox és keleti egyházainak szentírásában és liturgikus szövegeiben, sajátos, szír ábécékkel őrződött meg a „klasszikus szír”, a szír egyházi nyelv. A középkorban kialakult „neo-arámi” nyelveket (ún. szúrit, turojo) ma is milliók beszélnek, elszigetelt szíriai falvakban pedig fennmaradtak régies dialektusok (pl. Malúlában). Bár sémi nyelvek lévén, a hangzásbeli hasonlóság nyilvánvaló (héber *sálóm*, arámi *slám*, szír *slama / slomo*), egyik ma beszélt szír dialektusra sem mondhatjuk, hogy „ez volt Jézus nyelve”, az 1. századi galileai arámi rekonstrukciójához pedig túl kevés a forrás.

Bár az 1. századi egyházi kultúra nyelvészeti szempontból nem rekonstruálható, nincs is rá szükség, mert fennmaradt a *görög* Újszövetség, amire építeni lehet, ha maximálisan figyelembe vesszük a *héber* Bibliát és a kortárs *arámi* bibliafordítói és zsinagógai gyakorlatot, mint eszmei háttérét és értelmezési keretet.

5.5. Elsődleges arámi?

Ami az „Aramaic Primacy Theory”, azaz a göröggel szemben az „eredeti arámi Újszövetség” elsődlegességét valló elméletet és ezen alapuló kiadványokat illeti, ez is a galileai arámi és a szír nyelv azonosításán *áll és bukik*, hiszen a valóságban nem tudnak felmutatni 1. századi, eredeti arámi Újszövetséget, csak sokkal későbbi szír szövegeket.

Megjegyzendő, hogy a keleti kereszténység szír ágának történelmi okokból több önmegnevezése és ragadványneve is van, amelyekben *keveredik* az etnikai, nyelvi és felekezeti identitás. Ezért szírnek, asszírnek, káldnak és helyenként neo-aráminak is nevezik önmagukat és nyelvüket, de ez *nem jelent* az 1. századi arámival való nyelvi azonosságot vagy egy 1. századra visszavezethető arámi szöveghagyomány folytonosságát.

A keleti, szír nyelvű egyházak Bibliája az ún. **Pesitta** („egyszerű”; a keleti szír *Mappaqtá Pesittá* vagy nyugati szír *Mafaqto Fsitto* jelentése „egyszerű változat”). Ószövetségi része valamikor a 2. században készült a héberből, valószínűleg izraelita fordítók munkája nyomán. Az Újszövetség a görögből készült, de *szövege és kánonja* annak igen korai állapotát tükrözi. Több részlet, amelyről csak a 19-20. századi szövegkritikai kutatás révén derült ki, hogy későbbi betoldás a görögben, a szír fordításban eleve nem is szerepelt (Mk 16:9-20, Lk 22:17-18, Jn 7:53–8:11, ApCsel 8:37, 15:34, 28:29, 1Jn 5:7).

A latin és a görög egyházrésztől való 5. századi elszakadás, illetve a 7. századi iszlám hódítás utáni elszigeteltség miatt a **szír kánon** is az első három évszázad helyi bizonytalanságait tükrözi, illetve sajátos utat járt be.

- Tatianosz a 2. század közepén Mt, Mk, Lk és Jn görög szövegét szírré fordítva szötte össze híres evangélium-harmóniáját, amelynek szír (!) címe *Evangelion daMchalte*, azaz „Kevért Evangélium”, görögül *Diatesszarón*, azaz „Négyből”. Műve szír nyelven csak idézetek szintjén, elsősorban Szent Efrém 4. századi kommentárjában maradt fenn.
- Korai népszerűsége ellenére a 4-5. században végül mind a négy evangéliumot lefordították görögből szírré [*Evangelion daMparse*, azaz „Elválasztott evangélium”], így a Pesitta fennmaradt kézírataiban már eleve ezek olvashatók.
- A Pesitta Újszövetségébe **22** irat tartozott: a Mt, Mk, Jn és Lk, az ApCsel és annak folytatásaként a Jak, 1Pt, 1Jn, végül Pál levelei, köztük a Zsid. A Szír Ortodox Egyház és a Kelet Egyháza (más néven Asszír vagy Káld Egyház) liturgiája csak ezekből idéz, és a Kelet Egyháza a mai napig csak 22 iratot ismer el kánoninak. Az ún. „nyugati öt” irat (2Pt, 2Jn, 3Jn, Júd, Jel) csak 616-ban, Harqeli Tamás görögből készült fordítása után került bele a Szír Ortodox kánonba.

A Pesittát a nyugati egyház csak a 16. században ismerte meg, a szír pap, Mardini Muse („Moses Mardinus”) révén. Mivel az Oszmán Birodalomban a nyomtatást vallási okból tiltották, Muse Európába jött át a szír Újszövetséget kinyomtatni. Ez végül 1555-ben – I. Ferdinánd császár anyagi támogatásával – sikerült is, majd Rómában maradt szír nyelvet és kultúrát tanítani (Collegio dei Neofiti).

Az egész Pesitta első **angol fordításai** (1849 John Wesley Etheridge; 1851 James Murdock) után 1905-ben jelent meg a United Bible Societies első kritikai kiadása. A legújabb tudományos, kritikai kiadás, amely végre az eredeti szír kánont és fejezetbeosztást tükrözi, 2020-ban jelent meg George A. Kiraz szerkesztésében, a Gorgias Press kiadónál, „Syriac-English New Testament” címmel.

Mindezek alapján az Aramaic Primacy elmélet teljes egészében elvethető, a mozgalomban terjesztett „Aramaic-English” és „Original Aramaic” Újszövetség-kiadások eleve nem lehetnek azok, aminek eladják őket, legjobb esetben a ma ismert szír szöveg régi vagy közelmúltbeli angol fordításainak a koppintásai.

- Az elmélet első jelentős ideológusa az iraki származású, önmagát „asszír” kereszténynek hirdető, valójában eretnek nézeteket is valló dr. George **Lamsa**, az Aramaic Bible Center (ABC) alapítója volt. Az Újszövetséget valójában a szír Biblia alapján igyekezett „helyreállítani”, először a kifejezések szintjén, majd saját kiadású fordítással is előállt, azt állítva, hogy „az eredeti arámiból” készült (The Holy Bible from Ancient Eastern Manuscripts, 1933, reprint: Harper & Row, 1984).
- Lamsa írásmagyarázati-nyelvészeti kijelentéseit és fordítását az egységes és éles *szakmai kritika* ellenére még ma is nyomják, mert laikusok még mindig mérvadónak tekintik. Az „Aramaic” használata mögött azonban valójában a már említett szír nemzeti-felekezeti identitásra kell gondolni, nem a Jézus által beszélt arámira.

Az Aramaic Primacy elméletre épülő bibliakiadásokat külön tanulmányban ismertetjük, ld. „Szentneves bibliák”

Összefoglalva, a héber és az arámi elsődlegességét vallók a görög szöveg *mögé* akarnak nézni, egy *még régebbi* réteget akarnak feltárni, és erre az alapra felépíteni a szerintük eredeti épületet. Nem veszik észre, hogy ezt a nyelvi és kulturális alapot Jézus közvetlen tanítványai – velük ellentétben – tökéletesen ismerték, és hogy erre az alapra építettek is: *a görög Újszövetséget*.

5.6. Piktografikus értelem?

A szentneves-hébergyökeres mozgalom legújabb nyelvészeti „felfedezése” a Biblia „mélyebb” értelmezéséhez a „Hebrew Word Pictures” (Seekins 1994), „Ancient Hebrew” (Benner 2005) vagy „az Atya nyelve” (Horvath 2013).

Az i.e. 15. sz-i proto-sínai vagy ókánaáni írásról van szó, és a szerzőket a héber betűk „mögött” álló, egyiptomi hieroglifikára visszavezethető *képek* érdeklik,

illetve az ezeknek tulajdonítható „jelentés”. Számukra a héber „tulajdonképpen három nyelv”: a szótári jelentés alatt numerikus és piktografikus jelentésréteget is látnak.

A „**piktografikus**” jelentésre hazai példát hozva, Alan Horvath (2013) nyomán a *Könyvről Könyvre Biblia* 1. kötetének végén a „Magyarázatok” az „Arám, héber képes betűk értéke, jele, jelentése” szekcióban közli a proto-sínai írásjeleket, héber nevüket (pl. *Jod, Hé, Vav*), számértéküket (10, 5, 6) és „jelentésüket”:

- [י] *Jod* = Kar és kéz – Munka (amit vki végez), cselekvés (amit vki tesz), imád, dob
- [ח] *Hé* = Férfi felemelt kezekkel – Tisztelet, megilletődés. Nézd! Íme!, lehelet, lélegzet vagy sóhaj (mint csodálkozásnál, megilletődésnél), kinyilatkoztatás, a Ruahnak az 5. dimenziója („Az Atya Szellem, és keresi azokat, akik Szellemben imádják” Jn. 4:23), gyakran használják határozott névelőként és birtokos jelzőként.
- [ו] *Vav* = Sátorszeg – Egy szög vagy kampó, hozzáadni vmit vagy biztonságossá tenni vmit, férfi száma (fizikálisan), gyakrabban használják, mint bármely más betűt, mint egy összekötőt, ami és-t vagy összekapcsolt-at jelent.

Ezek alapján a „Jahve” [*jod-hé-vav-hé*] istennév jelentése „Íme a kéz, íme a szög” lenne, amennyiben (1) valamiért nem a héber olvasási irányt követjük (ui. kéz-íme-szög-íme), és (2) valamiért pont ezeket a jelentéseket választjuk ki a többi közül (lehetne pl. munka-tisztelet-biztonság-tisztelet vagy imád-lélegzet-imádkapcsolat stb.). Hasonló módon jut el Horvath és a KKB a „Jesua” jelentéséhez: „Aki teremt, Aki megsemmisít, Aki megvéd és aki ismer téged és vágyik arra, hogy megtapasztald ŐT!” Stb.

A képekhez *szubjektív* módon társított fogalmakból leszűrt *spekulatív* mondatok értékeléséhez elég egy kis nyelvtörténet.

Ami a **numerikus** jelentést illeti, az ókori héber (görög, latin) ábécék betűinek azért volt *számértékük*, mert kezdetben nem voltak külön számjegyeik. Nyugati kultúránk is a számokat csak a középkorban, arab közvetítéssel vette át Indiából.

- A betűk számértéke a héberben: *alef* = 1, *a bét* = 2, *gimel* = 3, *dálet* = 4; a görögben *alfa* = 1, *béta* = 2, *gamma* = 3, *delta* = 4 stb.
- A Bibliában bizonyos számoknak (pl. 1, 3, 4, 6, 7, 10, 12, 40) kulturális képzettársítások révén *szimbolikus* jelentőségük van, pl. a 7 a nyugalom, elégedettség, teljesség száma vö. *sabbát*.
- Az i.e. 6. sz-i püthagoreusok találmánya volt a *betűknek* adott számérték, amit a zsidók csak az **i.e. 1. sz.-ban** (!) vettek át a görögöktől [*geometria* / *grammateia* ~ arámi *gimatrijja* = „gemátria”]. A Biblia értelmezéséhez pedig először az **i.sz. 2. sz.-i** (!) „Harminckét módszer barajtája” című hermeneutikai műben szerepel, mint a 29. módszer.
- A kommentátorok a gematriát vagy elutasították, vagy csak óvatosan használták, pl. *ha* egy szakaszon, történeten belül egy szó számértéke megegyezett egy másik szóéval, ebben összefüggést láttak, és *további* érvként használták a *szöveg* alapján kialakított értelmezéshez, de sosem vált önálló, irányadó értelmezési módszerré vagy értelmezési réteggé.

- A rabbinikus judaizmus – föld, szentély, papság és áldozatok híján – a századok során a Biblia szó szerinti értelmezésétől egyre távolodva a szöveg spekulatív értelmezésére is rákényszerült, de még a középkori kabbalisták misztikája is *számmisztika* volt, nem „képmisztika”.

Ami a **piktografikus** jelentést illeti, bár az egyiptomi gyökerekre való hivatkozás jogos, az erre épített elmélet figyelmen kívül hagyja az írás- és nyelvtörténetet.

- Az egyiptomi írás *kezdetben* valóban képírás volt, de már a **hieroglifikus** („szent véset”) írás is fogalom-, szótag- és hangírás *keveréke* volt.
- Az ebből leegyszerűsített, nádtollal papiruszra írható **hieratikus** („papi”) változat pedig 24 mássalhangzót, azaz *hangokat* jelölő *betűírás* volt.
- Ebből jött létre az ún. **proto-sínai** [𐤀 𐤁 𐤂 ...] vagy **ókánaáni** ábécé (15-11. sz.), amelyre a piktografikus jelentés hívei hivatkoznak.
- Az ókánaánit követő **főníciai** ábécé (11-6. sz.) változata volt az ún. **paleo-héber** [𐤀 𐤁 𐤂 ...] írás, ami aztán a görög [Α Β Γ Δ] és latin ábécé alapja is lett. Mivel a zsidók az egyiptomi, majd a főníciai számokat használták, ekkoriban – és a héber kánon lezárulásáig – a *hangokat* jelölő betűknek képi jelentésük *már régóta nem*, számértékük pedig *még sokáig nem* volt.
- A zsidóság körében a paleo-hébert az i.e. 6. század körül váltotta fel az **arámi** írás (i.e. 8-4. sz), amelyből végül lassan a ma is ismert héber **kvadrát**-írás kialakult.

Tehát *képekből* lettek a *betűk*, amik sokáig csak *hangokat* jelöltek, és végül, időszámításunk kezdete körül *számokat* is, de sohasem képeket. A betűk *alakja* idővel többször is módosult, mert az írás *iránya* megváltozott, maguk a jelek elfordultak, egyre *elvontabbak*, egyszerűbbek lettek, és már csak a betűk héber *neve* őrzi, hogy az eredeti kép mit ábrázolhatott.

- Például az „a” betű héber neve *alef*, ami eredetileg ökörfejet [𐤀] ábrázolt, de a héberben [א] lett, a görögben pedig [Α].
- Ugyanígy, a „b” hangot jelölő betű héber neve *bét*, ami eredetileg házat [𐤁] ábrázolt, de a héberben [ב] lett, a görögben pedig [Β] stb.

Az évezredekkel ezelőtti képírással háttérből tehát nem következik, hogy *létezne* a héber betűknek és szavaknak valamiféle eredeti „piktoriális” jelentése vagy értelmezési rétege, amit fel kellene vagy lehetne fedezni.

- Az egyes betűk mögött álló rajz valóban valami konkrét dolgot *ábrázol*, de hogy ennek *milyen jelentősége és hány jelentése* lehetséges egy adott kifejezésen, mondaton és gondolatmeneten belül, az teljesen *szubjektív*.
- A szerzők még abban sem egységesek, hogy egyes betűk *konkrétan* mit ábrázolnak, nemhogy ki mire *asszociál* róluk, és *szerinte* ez milyen irányba befolyásolja egy héber kifejezés, név vagy akár mondat értelmezését.
- *Nincs* történelmi nyoma annak, hogy a zsidók valaha is visszafordították volna az írástörténetet, és a hangokat jelölő betűkbe a képek „mögöttes”

jelentése alapján „mélyebb” értelmet láttak volna bele. Ilyesmit még a középkori kabbalista misztika sem keresett a szövegben.

A héber betűk és szavak képi jelentését hirdető „Proto Hebrew”, „Ancient Hebrew” és „Otiyot” szerzők, illetve a HalleluYah Scriptures párhuzamos English / Hebrew / Paleo-Hebrew / Proto-Hebrew kiadásainak, illetve a betűk képéhez fűzött fogalmi társításoknak és jelentéseknek annyi közülük van Isten szavához, mint a csillagoknak az állatövi jegyekhez: *szabad asszociációs játék*.

5.7. Örök törvény?

A szentneves és különösen a hébergyökeres mozgalom Tóra-értelmezésére épül saját „Pronomian” vagy „pro-Torah” és „Torah Observant” identitásuk, illetve a keresztény egyházak címkézése az „Antinomian”, „anti-Torah” vagy „lawless” szavakkal, mintha azok Tóra-ellenesek vagy törvény-nélküliek lennének.

Ha az apostolok a hébergyökeres logikát követték volna, minden Jézusban hitre jutó nem zsidó származásút körülmetéltek és teljes törvénytartásra köteleztek volna – amint ezt a júdeai farizeus háttérű testvérek követelték (ApCsel 15:1.5). Az apostoli tanács azonban – a Szent Lélek vezetésével – ennek pontosan az *ellenkezőjét* tette (ApCsel 15:5 vö. 10-11,19-21,28-29), és Pál apostol is azzal fenyegette a törvény által megigazulni és körülmetélkedni akaró *nem zsidókat*, hogy ha körülmetélkednek, akkor az egész törvényt meg kell tartaniuk, és a messiástól elszakadnak, a kegyelemből kiesnek (Gal 5:1-4).

A törvény és a próféták beteljesedése

A Mt 5:17-20 szerint Jézus valóban nem azért jött, hogy „érvénytelenítse” [*katalüó* = felold, feloszlat, megszüntet, befejez] „a törvényt és a prófétákat” – tehát *az Írásokat*, nem csupán a törvényeket (ld. ApCsel 13:15, Róm 3:21) –, hanem hogy azokat „beteljesítse” [*pléroó* = teletölt, teljessé tesz, kiegészít]. Mit jelent az Írások Jézus általi „beteljesítése”?

- A folytatás szerint az ég és a föld „elmúlik” [*parerkhomai* = itt: elmúlik (időben)], de a törvényből egyetlen írásjel sem „múlik el” [*parerkhomai* = itt: érvényét veszíti], „amíg minden meg nem lesz” [*heósz an panta genétai*], tehát **amíg** (!) Isten írásba adott ígéretei, jövendölései be nem teljeseznek Jézus által.
- Ezért, aki a legkisebb parancsot [*entolé*] is eltörli, és anélkül tanít – Jézus *jelen időben* beszél és az Írott Tannal a Szóbeli Tannal esetenként felülíró *kortárs* írástudókra, farizeusokra utal –, az a legkisebb lesz Isten országában, aki viszont ~~megtartja~~ cselekszi és tanítja is [*poiészé kai didaxé*], az nagy lesz. Ha azonban be akarnak lépni Isten országába, akkor a tanítványainak olyan igaz életet kell élniük, amely **felülmúlja** az írástudókét és a farizeusokét.

Jézus tehát egyrészt a héber Írásokra utal, amelyek ígéreteit beteljesíteni jött, és amelyek *addig* nem is veszítik érvényüket, amíg be nem teljesíti őket, vagy általa teljes értelmet nem nyernek. Másrészt a kortárs zsidó vallásosság *felülmúlásáról* beszélt, ami azonban szerinte nem lehetséges a megváltás, az új szövetség és a lelki újjászületés – éppen *az általa beteljesítendő ígéretek nélkül*. Beteljesedésük után sok törvény érvényét is veszítette (ld. alább), de Jézus szavai „nem múlnak el”, azaz nem veszítik érvényüket [*parerkhomai*] (Mt 24:35).

A beteljesedés és a változások

Az ígéretek beteljesedése és az új, nemzetközi gyülekezet megszületése többféle változást hozott:

- a zsidósággal, mint néppel kötött ábrahámi szövetség jele (körülmetelés) természetesen megmaradt (Jn 7:22, ApCsel 7:8, 16:1-3, Róm 3:1-2, 9:3-5), de a jelentősége *az üdvösség szempontjából* megszűnt (ld. Róm 2:25-29, 3:29-30, 4:9-12, Gal 2:1-9, 5:1-12, 6:12-15, Ef 2:11-18, Fil 2:2-11, Kol 2:11.13, 3:11), ezért zsidónak a körülmetélést utólag eltüntetni, nem zsidónak utólag elvégezni *tilos* (Gal 2:3, 5:2-4, 1Kor 7:17-20)
- a *teokratikus állam* igazgatási törvényei, a *lévita papság* és az *áldozati kultusz* érvényét veszítette (Zsid 7–10. fejezetek), ráadásul a Szentélyt lerombolták, majd a zsidókat is száműzték Júdea provinciából (ezzel még a legtöbb hébergökeres tanító is egyetért)
- az *erkölcsi* alapelvek és parancsok egy része érvényben maradt, ezeket az Újszövetség idézi és megismétli; a messiás és apostolai *új* parancsai (pl. Mt 28:19-20, Jn 13:34, 14:15.21, 15:4.10, 1Jn 2:7-11, 3:21-24, 2Pt 3:2, Róm 13:1, 14:1-6, 1Kor 7:17-24, 11:23-26, 14:37-38 stb.) a korábbi etikai parancsokat is *összefoglalják* (Mt 22:36-40, Róm 13:9-10, Gal 5:14) vagy *felülműlják* (Mt 5:43-48, Jn 15:12, Ef 5:25, Róm 12:21, 1Jn 4:7-12 stb.).

Örök rendelkezés?

Eleve kérdés, hogy ha pusztán az „örök” [*ólám*] szó kizárná a változást, akkor a mozgalom miért nem akar *minden* parancsot megtartani, amihez az „örök” jelző kapcsolódik? Miért pont a szombat, és az engesztelő nap miért nem? Ha viszont csak egy „örök” rendelkezés is megszűnt, akkor nem lehet az *ólám* abszolút örök értelmezésére hivatkozni – a héber nyelv és a bibliai tanítás szerint sem.

Az „örök” szó számunkra kezdet és/vagy vég nélkül jelent, de a bibliai kifejezőmódtól *idegen* a mai filozófiai-tudományos terminológia a maga egyezményesen definiált és abszolút jelentésű szavaival. A jobb híján sokszor „örök”-nek fordított héber szó [*ólám*] jelentése sem abszolút értelmű, hanem **a térben vagy időben nem beláthatóra** utal. A szó szövegkörnyezettől függő, konkrét jelentései azonban bibliafordításainkban hol megjelennek, hol nem:

- az emberi emlékezet *óta* létező, „rég” vagy „ősi” vagy pedig a jövőben *is* várható, „mindig is” (pl. a teremtett világ jelenségei, ld. zsoltárok)

- egy *emberi életen belül* „végleg” (pl. 1Sám 1:22), „soha többé” (pl. 2Móz 14:13) vagy „egy életen át” (pl. 2Móz 21:6, 1Sám 20:23, 27:12)
- emberöltők során át, azaz *nemzedékről nemzedékre* (pl. 1Móz 17:9, 2Móz 3:15, 12:17.42, 20:31, 40:15 stb.) de nem abszolút örökre (ld. papság, szertartások, ünnepek)
- abszolút értelemben „örök”, amikor *Istenre* vonatkozik (Zsolt 90:2 stb.)

A mózesi törvény a kivonulás után, a Sínai hegyen adatott, tehát *volt kezdete* (Mt 19:8, Gal 3:17, Róm 5:13), és több „örök” rendelkezés érvényessége *véget is ért*. Például a messiás engesztelő áldozata révén

- a lévita papság *megszűnt* (2Móz 29:9, 40:15 vö. Zsid 7:14-18 vö. 1Pt 2:4-10), és *érvényét veszítette* az összes rájuk vonatkozó vagy általuk végzett rendelkezés és szertartás (Zsid 7:12), mint pl. az engesztelő nap (3Móz 16:34 vö. Zsid 10:10.18),
- ugyanakkor *érvénybe lépett* az új szövetség (Jer 31:31-34 vö. Mt 26:28, Mk 14:24, Lk 20:22 vö. Zsid 9:15, 2Kor 3:6), és minden, ami vele együtt jár.

5.8. Egy törvény minden népnek?

Egyes hébergyökeres tanítók elsősorban arra hivatkoznak, hogy Izráelben mindenkire *egy* törvény, értsd: az *egész* törvény vonatkozott (*One Law theology*).

Isten kiválasztotta Ábrahámot, és gyermeket adott neki, saját népet hozott létre, hogy az ő „**szent népe**”, azaz a saját népe, a föld minden más népétől elkülönített, választott népe legyen (2Móz 19:6, 3Móz 20:26, 5Móz 7:6, 14:2, 26:19, 28:9, Zsolt 114:1-2, 1Sám 12:22 stb. vö. 1Kor 1:2, 1Pt 2:9).

Az ábrahámi szövetség után évszázadokkal jött az Egyiptomból való kivonulás, a Sínai-hegyen pedig a mózesi törvény. A kivonuláskor valóban „sok keverék nép” is együtt ment a zsidókkal (2Móz 12:38), de Isten még a tizedik csapás és *peszách* előtt azt parancsolta, hogy a bárány húsából csak azok ehetnek, akik *született* izráeliták és azok a nem zsidó származású jövevények és rabszolgák, akik *körülmetélkednek* (2Móz 12:43-48), azaz be akarnak lépni az Ábrahámmal és utódaival kötött szövetségbe. Tehát nem a származás vagy a státusz számított, a szövetség és annak jele.

A Sínai-hegynél, amikor Isten átadta Mózesnek a törvényt, csak született vagy betért izráeliták lehettek jelen. Az egész törvény **csak a zsidóságnak** adatott, ezért Isten *az egész törvény* megtartását nem követelte meg sem más népektől (Zsolt 147:20), sem a zsidó állam területén élő külföldiektől – bár van néhány szöveg, amelyre a hébergyökeres tanítók hivatkoznak, de alaptalanul.

- 3Móz 24:22 „~~Ugyanaz a törvény~~ Egy rendelet [*mispát echád*] vonatkozzon nálatok mind a jövevényre, mind a született izráelire”, de (1) nem az egész Tóráról van szó (a „one law” fordítás pontatlan), hanem egy mindenkire érvényes rendeletről [*mispát* = döntés, ítélet; rendelet,

intézkedés, törvény; igazságszolgáltatás], amely (2) olyan köztörvényes bűnökre vonatkozóan, mint az istenkáromlás, emberölés, megnyomorítás vagy más állatának leölése (ld. 3Móz 24:10-23)

- 4Móz 15:16 „~~Ugyanaz a törvény és rendszabály~~ Egy utasítás és egy rendelet [tórát achat u-mispát echád] vonatkozzék rátok és a köztetek tartózkodó jövevényre is”, de (1) bár itt a *tóráh* szó is szerepel, alapvetően instrukciót jelent, és nem mindig – itt sem – a Tórára (1-5Móz, 1Móz–Mal) vonatkozik, (2) a szöveggörnyezet a különféle áldozatok elkészítésének módja (ld. 15:1-21), ami a zsidók között letelepedett jövevény [gér] teljesen elégetett hálaáldozatára is vonatkozik (15:14).

Maga a tény, hogy a jövevényekre egyes rendelkezések *külön kitértek*, bizonyítja, hogy külföldinek számítottak, akikre nem vonatkozott a Tóra minden előírása, ennek pedig *előnye és hátránya* is volt. Például a jövevények megehették azt is, amit a zsidók nem (5Móz 14:21), de a jövevények tartozását nem kellett hétévente elengedni, mint a zsidó testvéreket (5Móz 15:1-3), és a jövevényektől lehetett kamatot szedni, a zsidó testvérektől nem (5Móz 23:20-21).

A törvény a zsidók között sem volt „mindenkinek ugyanaz”: bizonyos parancsok **kizárólag** férfiakra, nőkre, szegényekre, katonákra vagy papokra vonatkoztak, illetve csak a vándorlás idején vagy a zsidó állam korában voltak érvényben.

A Tóra a zsidó állam **nemzeti alkotmánya** volt, akkor is, ha a sok parancs *között*, amelyek (1) egy igen sajátos vallási, kulturális és éghajlati környezetre reagáltak, és (2) egyedi helyzetekre vonatkoztak vagy az egész zsidó kultúrát hoztak létre, sok *örökérvényű tanítás és erkölcsi alapelv* is ki lett mondva, amelyeket az Újszövetség is megismétel vagy elmélyít, nem is beszélve a zsidók *egyedülálló istenélményeinek tanulságairól*, amelyek szintén minden Jézus-hívőnek szólnak, sőt, róluk is (Róm 15:4, 4:23-25, Zsid 11:39-40, 2Kor 3:3, 4:13 stb.).

5.9. Megújított vagy új szövetség?

Az új szövetség (Jer 31:31-34) a héberggyökeres értelmezésben „megújított” *mózesi* szövetség (Renewed Covenant), de ezt nem támasztja alá sem a Jer 31 héber szövege, sem görög fordításai és az apostoli tanítás. A héber *chádás* és a görög *kainosz* jelentése is „új”. Az új szövetség eleve „nem olyan szövetség”, mint a kivonulás utáni sínai-mózesi szövetség, hanem **más jellegű**. Van folytonosság, de minőségi változás is:

- Isten népe a bűnök *végleges* eltörlése és a parancsok *belsővé* válása révén az *általános* istenismeret és *engedelmes* hitélet egészen új szintjére léphet (vö. Zsid 10:16-17),
- a messiás vére által szabad belépést kap a mennyei szentélybe a kárpiton át az általa „megújított / újonnan megnyitott [enekainiszen], újkeletű [proszfatosz] és élő” úton (Zsid 10:19-20).

A 2Kor 3. fejezet szerint Mózes és a Sínai-hegyi szövetség **szemben áll** Jézussal és az új szövetséggel: betű és Lélek, halál szolgálata és megigazulás szolgálata, múló dicsőség és azt felülmúló, növekvő, maradandó dicsőség, eltakart ragyogás és fedetlen arccal szemlélés, egyemberes szolgálat és mindenki átformálódása (2Kor 3:4-18).

A Zsid 7–8. fejezet szerint a régi szövetség eleve nem volt hibátlan (8:7), senkit sem tudott tökéletessé tenni (7:11.19). Az új megjelenése a korábbi „elavulttá teszi” [*palaióó*], így az „elavulva és megöregedve” közel kerül az „eltűnéshez” [*afaniszmosz*] (8:13), mert az új szövetség „**különb**” [*kreittón*] (Zsid 7:22, 8:6).

Az Ef 2. fejezet szerint a választott nép (körülmetéltek) és a (körülmetéletlen) népek nem csupán elkülönültek és távol voltak egymástól (2:11-13), hanem ellenségesek is voltak egymás iránt. Krisztus úgy teremtett békességet, úgy tette „eggyé a kettőt”, hogy „testében” „a kereszten” (2:15-16, azaz engesztelő áldozata révén) „lebontotta a falat” közöttük, konkrétan „**érvénytelenítve**” [*argosz* = tétlen, haszontalan; *katargeó* = erejét elveszi, feloldoz alóla, érvénytelenít, semmivé tesz] „a tételes parancsokból álló törvényt” [*tén nomon tón entolón en dogmaszin*] (2:15). Az új szövetség **ára** tehát a messiás élete volt.

A Gal 3–4. fejezet szerint a törvény alatt felnőtt Pál apostol számára olyan a régi szövetség és a törvény – a megigazulás szempontjából –, mint egy ókori „**nevelő**” [*paidagógosz; paisz* = gyerek, *agó* = visz, vezet], aki a gyereket iskolába vitte, fegyelmezte, és a szülőnek beszámolt a fejlődéséről; a törvény őrizte, amíg a messiásba vetett hit útja le nem lepleződött (3:23-24 vö. Róm 3–4. fejezet), és akiben hitre jutva az ember már nincs a nevelő uralma alatt (3:25-26), mert szolgából örökös, gyerekből fiú lett (4:1-7).

5.10. Sabbát, móédím, kásrut

A szentneves-hébergőkeres „trió” egyrészt önkényes válogatás a Tóra „örök” parancsai és a konkrét előírásai közül, másrészt az Újszövetség ezekről is szól: „Senki el ne ítéljen titeket ételért és italért (*kásrut*), ünnep (*móéd*), újhold (*chódes*) vagy a szombatok (*sabbát*) miatt. Hiszen ezek csak árnyékai az eljövendő Krisztusnak, aki a valóság.” (Kol 2:16-17).

Sabbát – szombat és/vagy vasárnap?

A *sabbát* mint heti ünnep nem csak a teremtésre (2Móz 20:8-11), hanem az egyiptomi szabadulásra is emlékeztetett (5Móz 5:12-15). Az Újszövetség azonban a Tízparancsolatot, mint egészet nem ismétli meg, de a tízből kilencet idéz, vagy legalább utal rájuk – *csak* a szombat megtartását nem parancsolja sehol, sem a szombattal kapcsolatos parancsokat, a szombat-éveket stb.

A vasárnap nem „írta felül” a szombatot, a teremtést vagy fogságból szabadulás ünnepét. Az apostoli időkben a zsidó Jézus-hívők szabadon követhették a *sabbát* előírásait, de Jézus-hívőként a hét első napján **külön** istentiszteletre jöttek össze

más zsidókkal és nem zsidókkal. Nem „a vasárnapot” ünnepelték, hanem a **feltámadást**, az új kezdetet: azt, *ami* történt, és aznap, *amikor* történt. Ezért jött össze a nemzetközi egyház kezdettől fogva „a hét első napján”, azaz *vasárnap*:

- a görög szöveg a héber kifejezőmódot követi: h. *sabbát* = szombat, *sabbátót* = szombatok; a t.sz. elvont fogalmat képezhet = „a hét...”, de az e.sz. alak is utalhat „a hét”-re (pl. Lk 18:12, 1Kor 16:2); mivel a *sabbát* a referenciapont, a héber a hét többi napját sorszámokkal jelöli, pl. „első nap” [*jóm risón*] = vasárnap stb.
- általában a görögben is t.sz. áll pl. Mt 28:1 *opsze szabbatón té epifószkuszé* = „(szombatok ~) a hét után hajnalban”; Jn 20:19 *té hémera té mia szabbatón* = „(szombatok ~) a hét utáni első napon”; ApCsel 20:7 *en té mia tón szabbatón* = „a (szombatok ~) a hét első (napján)”; 1Kor 16:2 *kata mian szabbatu* = „a szombat [e.sz.] utáni első (nap) szerint”, azaz „minden szombat utáni első (napon)” – azaz minden vasárnap
- a *sabbát* szimbolikus, végidőbeli jelentősége – Isten népének teljes nyugalma és békessége – még várat magára (Zsid 4:9).

Móédím – az évközi ünnepek

Ami a **bibliai** évközi ünnepeket [*móédím*] illeti, Isten ezek is csak a zsidóságnak adta, és az Újszövetség ezeket sem ismétli meg vagy írja elő, több okból sem.

- A tavaszi és őszi ünnepek a térség vetési-aratási munkálataihoz kapcsolódtak, és érvényben maradtak, *amíg és amikor* zsidók ott éltek és dolgoztak, ahogy a *mai* Izraelben is állami ünnepek. A sokféle éghajlati viszony, termelési ritmus és megélhetési forma között élő nem zsidó Jézus-hívók számára elvesztették eredeti jelentőségüket.
- A három zarándokünnepet (*peszách, sávuót, szukkót*) eleve *Jeruzsálemben* kellett ünnepelni, amit a világszerte élő keresztény közösség eleve nem tudott volna megtartani (ahogy a hébergökeres közösségek sem).
- Az ünnepekhez *áldozatok* is kapcsolódtak, amelyek – a messiás egyszer s mindenkorra felajánlott engesztelő áldozata után – érvényüket veszítették, csak előre mutató, prófétai jelentőségük maradt meg.

Az ünnepek a messiás előképéül szolgáltak, Jézusban teljesedtek be, nyertek teljes értelmet. Isten testté lett Szava közöttünk ~~lakozott~~ sátorozott (Jn 1:14 vö. *szukkót*, a sátoros ünnep), szolgálata elején bejelentette a *jóbel* évét („jubileumi” 50. szombatév, Lk 4:18-21), a *sabbát* Uraként lépett fel (Mk 2:27-28), *peszách* előestéjén páska-báránként ajánlotta fel magát (Jn 1:29, 1Kor 5:7, 1Pt 1:19) *chag ha-moci* (kovásztalan kenyér; 1Kor 11:23-24) napján a sírban volt, *jóm-habikkurím* (első kéve) ünnepén feltámadt, főpapként a mennyei szentélyben fejezte be az engesztelést (*jóm ha-kippurím*, Zsid 9. fejezet) *sávuót* (hetek, pünkösd) ünnepén pedig elküldte Lelkét (ApCsel 2. fejezet). (A posztbiblikus ünnepekkel itt nem foglalkozunk, mert a hébergökeres mozgalom sem.)

Kásrut – az étkezési szabályok

Ami az étkezési szabályokat [*kásrut*] illeti, az Újszövetség nem írja felül a törvényt, de nem is írja elő mindenki számára, több okból sem.

A Mk 7:19 szerint „Jézus tisztának nyilvánított minden ételt”, és bár ebből első pillantásra úgy tűnhet, hogy felülírta az evésre „alkalmas” [*kásér, jiddisül kóser*] és tisztátalan étel közötti különbséget (3Móz 11. fejezet), nem ez történt.

- Jézustól nem azt kérdezték, hogy *mit* (nem) lehet megenni, hanem hogy a tanítványai *miért nem mosnak kezet* evés előtt? (Mk 7:1-5)
- Jézusnak sem a kézmosással és a rituális tisztasággal volt problémája, hanem a képmutató vallásossággal: morális tisztátalanságukkal, amely miatt az isteni parancsot emberi hagyományokra cserélik (Mk 7:6-13).
- Jézus szerint tehát nem attól válik valaki tisztátalanná, ami a *mosdatlan kezéről* a gyomrába kerül, hanem attól, ami a *tisztátalan szívéből* kijön, azaz gondolataiból fakadó bűnöktől (Mk 7:14-23).
- Itt nem a kóser és a nem kóser ételekről van szó, hanem a rituális és morális tisztaság közötti különbségről, és az utóbbi fontosságáról.

A *kásrut* – zsidók számára – az apostoli időkben egyéni választás kérdése lett, az új multikulturális közösségben ugyanis fontosabb volt tekintettel lenni egymásra (ld. Róm 14).

- Péter tisztátalan ételekkel teli látomásakor azzal tiltakozott Jézus evésre felszólító parancsa ellen, hogy *sosem evett* tisztátalan ételt (ApCsel 10:10-14). A látomás persze nem a kóser ételekről szólt, hanem a népek közül származó Jézus-hívők, tehát *emberek* tisztaságáról (ld. Kornéliusz).
- Péter később *együtt is evett* nem zsidókkal, de Jakab küldötteitől félve elkülönült tőlük, amiért Pál megfedte: ha zsidó [*iudaiosz*] léte népek módjára [*ethnikósz*] és nem zsidó módra [*úkhi iudaikósz*] él (a nem-zsidó környezetben), akkor hogyan vehet rá népeket arra, hogy zsidó módra éljenek [*iudaizein*]? Akár csak *együtt* evett külföldiekkel, akár az *ételüket* is elfogadta, Péter nem „az evangélium valósága” szerint járt el, mert azt hitte: a nem zsidókkal való asztalközösség veszélyezteti a zsidók közötti szolgálatát (Gal 2:11-14). Szabad emberként viselkedett, de amikor megjelentek a vallásukat szigorúan követők, nekik akart megfelelni. Viselkedését más zsidók is átvették, feltehetően megszakítva a nem zsidókkal való asztalközösséget, ezért kellett mindenki előtt megfeddeni.
- Ami a zsidó és nem zsidó származású Jézus-hívők együttélését és közös étkezését illeti, az apostoli tanács döntése szerint (ApCsel 15. fejezet) a nem zsidóknak is tilos bármilyen *nem kivéztetett hús* (bálványnak áldozott vagy megfulladt állat húsa), de *csak ennyi* lett megtiltva, a vér élethordozó és áldozati funkciója miatt (3Móz 17:11-12).
- Pál szerint (Róm 14. fejezet) konkrétan a húsevés és annak kerülése, illetve általában az, hogy kinek mi ehető, egyéni lelkiismereti döntés

kérdése. Fontos azonban odafigyelni a *másik lelkiismeretére* (Jn 13:35 vö. Róm 14:19-21), illetve nem szabad hagyni, hogy bárki *elítélje* a másikat „étel és ital” miatt (Kol 2:16-17,20-23).

Az egyház sokféle éghajlati és kulturális környezetben terjedt el, az étkezéssel kapcsolatos előírások minimális szinten tartása szükségszerű volt.

5.11. A népek izráelitái?

A „brit-izraelizmus” és a héberggyökeres mozgalom „izráelita” vagy „efraimita” identitás-igényét az izraelita zsidóság, a messiási zsidó szövetségek és a keresztény egyházak okkal utasítják el. Ez is egyfajta helyettesítő teológia, csak itt nem az egyház veszi át Izráel helyét, hanem Izráel az egyházét. Régen egy zsidónak el kellett veszítenie a nemzeti identitását, ha Jézusban hitre jutott, most pedig nem zsidóknak kellene ugyanezért feladni a nemzeti identitásukat.

Ami az **efraimita nemzetek** (Ephraimite Nations) elméletét illeti, ez egyrészt szó szerint értelmezi Jákób áldását, amit József elsőszülött fia, Manassé helyett Efraimra mondott: „[Manassé] is nagy néppé lesz ... de kisebbik testvére nagyobb lesz nála, és utódaiból sok-sok nép [*meló-haggójím* = népek teljessége] támad majd.” (1Móz 48:19), másrészt a *gójim* szót automatikusan a pogány népekre (gentiles) való utalásnak veszi.

- A *gój* (nép) kifejezés nem feltétlenül vonatkozik a nem zsidó népekre. Maga a zsidóság is Isten saját, külön népe, azaz „szent nép” [*gój qadós*] (2Móz 19:6, 5Móz 7:6, 14:2, 28:9, Dán 12:7).
- A többes számú *gójim* alak valóban sokszor a nem zsidó népekre vonatkozik, de az ősatyáknak adott áldásokban szereplő népek „sokasága” [*hamón gójím* 1Móz 17:4], „közössége” [*qahal amím* 1Móz 48:4] és „teljessége” [*meló haggójím* 1Móz 48:19] kifejezés ugyanarról: rengeteg utódról szól – nem a föld különféle népeiről, sem a köztük szétszóródó és identitásukat évezredekre elvesztő izráelitákról.
- Ábrahámtól valóban több *sémi* nép származott (arabok, móábiak, ammóniak, edómiak, midjániak stb.), de etnikailag ők sem tartoztak a héberek [*ivrim*] közé.
- Az Ábrahám *hitét* követő Jézus-hívő zsidók és nem zsidók viszont mégis Ábrahám gyermekei közé számítanak (ld. Róm 3–4. Gal 3. fejezet).

Ami az **elveszett tíz zsidó törzs** (Lost Ten Tribes) sorsát illeti, Salamon után a monarchia kettévált a déli Júda és az északi Izráel királyságára, az asszírok a 8. sz-ban Izráel és Samária területéről deportálták a lakosságot. Így a Júda, a Benjámin és Júda déli területén élő Simeón, illetve a saját terület nélküli Lévi törzs kivételével az északi *nyolc* zsidó törzs jelentős része elveszett (2Kir 17:1-23, 5Móz 29:27), de a Biblia szerint *nem mind, és nem maradék nélkül* (2Krón 30:1-20 vö. Lk 2:36, Róm 11:1).

A 16. század óta protestánsok között újra meg újra megjelenő elmélet szerint az elveszett törzsek leszármazottai az *európai* árja népek, vagy csak az *angolszász* népek (brit-izraelizmus, ld. WCOG). A hébergyökeres mozgalom változata szerint az elveszett izráeli törzsek *mindenféle* népbe beolvadtak. Még mindig léteznek britek és ausztrálok, akik szerint Dávid trónján II. Erzsébet után III. Károly ül, és míg az észak-amerikai „Christian Identity” csoportok szerint az európai fehérek, a „Black Hebrews” közösségek szerint az afro-amerikaiak az „igazi” izraeliták.

- A **genetika** egyik verziót sem igazolja, de ennek, úgy tűnik, nincs jelentősége. Az amerikai hébergyökeres tanítók természetesnek veszik, hogy európai származású amerikaiak „lappangó izraeliták” lehetnek, és abba sem gondolnak bele, hogy nem csak nekik, hanem az afrikai, ázsiai és dél-amerikai Jézus-hívóknak is *sémi géneket* kellene hordozniuk.
- Az egész hébergyökeres teológia ezen a modern tudomány által nem igazolható, csak cáfolható téveszmén alapul, de a Bibliára is csak úgy tudnak hivatkozni, hogy bibliai kifejezéseket *újraredefiniálnak*.

Az **Izráel háza** (House of Israel) kifejezésben automatikusan az északi törzsekre való utalást látnak, pedig, bár e törzsek Izráel *területén* éltek, az „Izráel háza” kifejezés a Bibliában nem csak rájuk, hanem *a tizenkét* törzsrre, az *egész zsidóságra* (is) vonatkozik. Ezt látjuk a királyságok előtti korban (2Móz 1:21, 16:31, 40:38, 3Móz 17:3.8.10, Józ 21:45, Ruth 4:11, 2Sám 1:12, 16:4 vö. 1Kir 12:21 stb.), de néha még utána is (Zsolt 98:3, 115:12, 135:19, Ézs 46:3).

Az Újszövetség is általában *a zsidókat* érti az „Izráel háza” kifejezésen, nem az északi törzseket, ráadásul a *tizenkét* törzsről jelen időben beszél:

- Jézus úgy küldte ki a Tizenkettőt, hogy a „~~Pogányokhoz~~ Népekhez vezető útra ne térjetelek le, samaritánusok városába ne menjetek be, inkább menjetek *Izráel házának* elveszett juhaihoz” – azaz csak zsidók lakta településekbe mehettek, és nem a népek között szétszóródott izraelitákat kellett felkutatniuk (Mt 10:5-6).
- Amikor egy kánaáni asszony kért tőle segítséget, először így utasította vissza: „Nem küldtettem máshoz, csak *Izráel házának* elveszett juhaihoz” – azaz a zsidókhöz (Mt 15:24). A Jó Pásztor szerint „más juhaim is vannak, akik nem ebből az akolból valók ... és lesz egy nyáj, egy pásztor” (Jn 10:16). Más juhai 1. sz-i jelen időben „vannak”, és nem a 20-21. sz-ban „lesznek” – nyilván itt is a *nem zsidó* népekre gondolt (vö. Ef 2:11-22).
- Tanítványainak ezt ígérte: „rátok hagyom a királyságot, ahogyan az én Atyám rám hagyta azt; hogy egyetek és igyatok az én asztalomnál az én országomban, és királyi székekbe ülve ítéljétek *Izráel tizenkét törzsét*.” (Lk 22:29-30). Jakab is a levele elején „üdvözlését küldi a szórványban *élő tizenkét törzsnek*”, akiket „testvéreim”-ként szólít meg (Jak 1:1-2). Pál apostol is Agrippa király előtt azzal védekezett, hogy a júdeaiak a feltámadás reménysége miatt vádolják, amit „...*atyáinknak* ígért Isten.

Ennek a teljesülését reméli *tizenkét törzsünk* is, éjjel-nappal állhatatosan szolgálva Istennek.” (ApCsel 26:6-7)

- Ami az északi törzseket illeti, Mária és József Jeruzsálemben találkoztak idős prófétanővel, Annával, aki *Áser* törzséből származott (Lk 2:36). Pál apostol pedig „*Izrael* népéből, *Benjámín* törzséből” származott, és mivel Benjámín déli törzs volt, az „*Izrael* népe” Pálnak is általában *zsidót* jelenthetett, nem északi törzsi származást (Róm 11:1, Fil 3:5, 2Kor 11:22).
- Pünkösdkor pedig, amikor *sávuót* ünnepére az összes környező országból hazalátogattak a zsidók, Péter apostol a hallgatóságát így szólította meg: „*Zsidó* férfiak!” (*andresz Iudaioi* ApCsel 2:14), „*Izraelita* férfiak! (*andresz izraelitai* 2:22), és igehirdetését így fejezte be: „tudja meg tehát *Izrael* egész háza...” (*pasz oikosz Iszraél* 2:36), számára tehát a júdeai vagy zsidó, az izraelita és Izrael egész háza egyet jelentett, és bár a hallgatóság nagy része külföldön élt, tudatában voltak zsidó és izraelita mivoltuknak.
- Az Újszövetség sok áldást kapcsol a messiás *halálához*, de hogy „az elvált Izrael visszaházasodását” tette lehetővé, arról egy szót sem szól.

A „**zsidó**” (Jew) szóban sok hébergyökeres tanító automatikusan a déli királyság nevét (House of Judah) látja. A szó valóban Júda törzsének és törzsi területének nevére vezethető vissza, és a két királyság korában elsősorban „júdeait” jelentett (pl. 2Kir 16:6). A júdeai [*jehúdí*] azonban a héber [*ivrí* = zsidó] szinonimája is volt (pl. Jer 34:9), a fogság után pedig júdeait és általában zsidót *is* jelentett (pl. Eszt 3:6.10, Ezsd 4:12, 5:1.5, Dán 3:8.10). Az Újszövetségben is a *iudaioi* hol a júdeaiakra utal (pl. Jn), hol általában a zsidókra (pl. Róm).

A „**tizenkét törzset**” a helyettesítő teológia klasszikus katolikus, protestáns, mormon és millerita változatai mind nem zsidókat tekintenek „igazi” zsidónak, mintha etnikai zsidók nem léteznének, vagy „csak etnikai” zsidók lennének, mintha esetükben a származás és a népnév szétválasztható lenne.

- Az Újszövetség azonban mindenhol zsidók és népek *sokszínű egységéről* beszél, zsidók és a népek *együttélését* igyekszik rendezni (ApCsel 15:1-31), a zsidók a népeket *örökostársként* emlegeti, akik a zsidókkal *együtt* részesülnek az ígéretekben (EF 3:6 stb.).
- A hite miatt tehát az ember etnikuma nem vész el, nem alakul át, nem is megváltoztatható. A zsidó *néppel* kötött ábrahámi szövetség *jele* ugyanis a körülmetélés, amit zsidónak utólag eltüntetni, más nemzetiségűnek utólag elvégezni *egyaránt tilos* (1Kor 7:17-19). Aki mégis körülmetélteti magát, az „köteles az egész törvényt megtartani” és annak Krisztus „semmit sem használ” (Gal 5:2-3).

Végül, ha igaz lenne a népek között asszimilálódott, de a messiásban újra látens identitásukra találó izraeliták története, akkor nem feltétlenül az evangélium *mindennél jobb híre* és a Lélek *megszentelő munkája* miatt tértek meg, hanem mert erre kvázi *genetikai alapon* elő voltak készítve, akár predesztinálva.

Azt gondolhatnánk, ez a gondolat csak még messzebb vezetne a Bibliától, mint az egész eddigi sztori – és sajnos pontosan ez történik, amikor az Újszövetséget az általuk újradefiniált szavakkal kezdik el értelmezni. Ezen a szemüvegen keresztül nézve válik Pál „népek közötti” apostolsága (Gal 2:2-9, Róm 9:23-24) az északi királyság asszimilálódott zsidó törzsei közötti evangelizációvá, a zsidók és a népek közötti elválasztó fal lerombolása (Ef 2:13-14) az északi és déli királyság állítólag még az 1. században is ellenségeskedő törzsei közötti megbékéléssé. Stb.

A valóságban a két királyság és a törzsek viszonya a fogság után elvesztette korábbi jelentőségét. Valós ellentét a Nép és a népek között maradt, a sorra megjelenő hódító birodalmak elnyomása és a kulturális különbségek miatt. Isten azonban minden népet vissza akar hívni a saját családjába, ezért parancsolta Jézus, hogy „Tegyetek tanítvánná minden népet!” (Mt 28:19, ApCsel 1:8), ezért élnek az egyházban zsidók és nem zsidók együtt (1Kor 7:18, Róm 4:1-12, 9:1-5, Gal 3:23-29, Ef 2:11-22, 3:1-11, Jel 7:1-10, 11:9, 13:7, 14:6).

Összefoglalás

Nincs ismert bibliai vagy egyháztörténeti adat olyasmiről, hogy zsidó származású keresztények más anyanyelvű keresztényeknek Isten vagy Jézus nevének héber vagy arám változatát tanították volna helyesen kimondani.

- Ha Jézus és apostolai a nem zsidó származású hívektől nem követelték meg, még csak nem is ajánlották a héber istennevek helyes kiejtését, akkor aki ma ezt szükségesnek, sőt, életbevágóan fontosnak tartja, az *téved*, ha ehhez valamiért mégis ragaszkodik, akkor *tévelyeg*, és ha ezt másoknak is tanítja, akkor *tévelyít*.

Jézus követőinek Jézust és közvetlen tanítványait kell utánozniuk (1Kor 4:16, 11:1). Nem szabad szóharcokba keveredniük (1Tim 6:3-5, 2Tim 2:14), senkit sem szabad megbotránkoztatniuk (1Kor 10:32-33, 2Kor 6:3), mert mindenki szolgájává, így például zsidónak zsidóvá kell lenniük (Róm 15:8, 1Kor 9:20-22), hiszen az evangéliumot is először nekik kell hallaniuk (1Kor 9:20-22).

- A szentneves mozgalom azonban *dilettáns* nyelvészkedéssel szóharcokat folytat, *tagadja* az írott apostoli hagyomány fennmaradását vagy ihletettségét, *nem tiszteli és nem követi* sem Jézus, sem az apostolok bibliaidézési gyakorlatát, kiadványaival az egyházban *szakadást okoz*, a zsidókat pedig *Jézustól idegeníti el*.

A Héber Gyökerek mozgalom *elvileg* közelebb akarja hozni a keresztényeket a saját zsidó gyökereikhez, a zsidókkal pedig meg akarja ismertetni a messiás örömhírét, illetve megoldást akar kínálni Izráel és az egyház viszonyának történelmi és teológiai problémájára. A gyakorlatban egyik cél sem teljesül.

- A helyettesítő teológia fordított – „izraelita identitásos” – változata a nem zsidó származású hívőkkel azt hiteti el, hogy nem zsidónak lenni

spirituálisan alacsonyabb rendű dolog, zsidónak lenne pedig spirituálisan magasabb rendű. Mintha a messiás nem a bűneiktől váltotta volna meg a népeket, hanem attól, hogy nem zsidók. Mintha nem zsidónak lenni Isten számára elfogadhatatlan lenne, és jobban szeretné a zsidókat.

- A „pronomiánus” álláspont hamis képet fest a keresztényekről, mintha törvény-nélküliek lennének, ugyanakkor a törvényből önkényesen válogatott parancsokból csinál engedelmességi vagy üdvösségi kérdést. Ezért valójában az egyházban *megosztó*, zsidók számára *botrányos* jelenség, amelytől minden ökumenikus és alienszos keresztény felekezet, illetve messiási zsidó szövetség okkal és joggal határolta el magát.

Felhasznált szakirodalom

- Abraham, Izzy: The Scriptures (Holy Language Institute, é.n.) [holylanguage.com]
- Bivin, David: The Fallacy of Sacred Name Bibles, In: *Jerusalem Perspective* Issue 35 (1991), Updated: Nov 17, 2022 [www.jerusalemerspective.com]
- Dobos Károly Dániel: Sém fiai – A sémi nyelvek és a sémi írásrendszerek története (Pázmány Egyetem, Szent István Társulat, 2013)
- Dunning, Craig A.: Hebrew Roots Movement (Watchman Fellowship, 2014)
- Goldberg, Louis: How Jewish is Christianity? Two Views on the Messianic Movement (Zondervan, 2003)
- Gómez, Rubén: The Hebrew Roots Movement – A Critical Analysis of its Origins, Teachings and Biblical Interpretations (King’s Divinity Press, 2023)
- Gómez, Rubén (ed): Jews and Gentiles in Scripture, Theology and History – A Compendium for the 21th Century (magánkiadás, 2025)
- IAMCS: One Law, Two Sticks – A Critical Look at the Hebrew Roots Movement (International Alliance of Messianic Congregations and Synagogues, Steering Committee 1.15.2014) [iamcs.org]
- Jólesz Károly: Zsidó hitéleti kislexikon (Akadémiai Kiadó, 1993)
- Juedes, John P.: George M. Lamsa – Christian Scholar or Cultic Torchbearer? In: *Christian Research Journal* Vol 12. Nr. 2 Fall 1989; Updated: Jul 27, 2023 [equip.org]
- Levine, Amy-Jill & Brettler, Marc Zwi: The Jewish Annotated New Testament, 2nd ed. (Oxford University Press, 2017)
- Leong Tien Fock: How to Misread the Bible in the Name of Paleo-Hebrew (2018) [krisispraxis.com]
- Raj Tamás: A héber betűk misztikája (Makkabi, 2006)
- Solberg, Robert L.: Torahism – Are Christians required to keep the Torah of Moses? (Williamson College Press, 2022)
- Warren, Lee & Warren, Penny: Sacred Name Movement in America, In: *Plim Report*, 1998, Vol. 7 No. 3 [onemessianicgentile.com]
- Unseth, Peter: Sacred Name Bible Translations in English—A Fast Growing Phenomenon, In: *Bible Translation*, July 2011, Vol. 62, No. 3: 185-194 [translation.bible]